

İnceleme

MEHMET ÂKİF VE İSTİKLÂL MARŞI

Mustafa Örcelik

MEHMET ÂKİF
VE İSTİKLÂL MARŞI
Mustafa Özçelik

Mustafa Özçelik

1954 yılında Eskişehir'in Günyüzü ilçesinde doğdu. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek öğrenim gördü. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Şiir, deneme, makale, biyografi, öykü, masal, günlük türlerinde çalışmalar yaptı. Gelişme, Maverâ, Yönelişler, İlim ve Sanat, Dolunay, Düş Çınarı, Dergâh, Kayıtlar, Kültür Dünyası, Kırağı, Kardelen, Kubbealtı, Akademi, Bizim Külliye, Yağmur, Bir Nokta, Edebiyat Ortamı, Yedi İklim, Yitik Düşler, Ay Vakti gibi dergilerde yazı ve şiirleri yayımlandı. 1984'te Suffe Yayınları'na yılın şairi, 1997'de Gençlik dergisinde yılın şairi, 2004'te Çocuk Edebiyatçıları ve Sanatçıları Birliği'nce yılın çocuk romancısı seçildi.

Yayımlanmış Eserlerinden Bazıları

Şiir: İfşa, Serenat, Dünyanın Tenhasında, Güneş ve Ayna, Diriliş Türküsü, Gül ve Hançer

Hikâye: Papağan Hikâyeleri, Gülün Sırrı, Son Günün Sevinci, Denizdeki Hazine

Biyografi: Yunus Emre, Samiha Ayverdi, Sunullah Gaybî

Antoloji: Sufi Şiirler Antolojisi, Şairin Duası (Dua Şiirleri Antolojisi)

Roman: Şehitler Tepesi

Deneme: Gece Işıltısı, Şiir İklimi, Nun ve Kalem, Eylül Irmakları

İnceleme: Nasreddin Hoca

MEHMET ÂKİF
VE İSTİKLÂL MARŞI

Mustafa ÖZÇELİK

Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı

Copyright © Sütun Yayınları, 2008

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Ltd. Şti.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Ltd. Şti.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör

Kalender YILDIZ

Kapak

İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni

Üseyd SALİHİ

ISBN

978-975-9089-51-1

Yayın Numarası

47

Basım Yeri ve Yılı

Çağlayan Matbaası

Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gazicemir/İZMİR

Tel: (0232) 252 20 96

Şubat 2008

Genel Dağıtım

Gökkuşak Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi

Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 444 85 96

Sütun Yayınları

Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5

34676 Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.sutun yayinlari.com

İçindekiler

7	Önsöz
11	Giriş
19	Eserleri
23	Şahsiyeti
31	Millî Mücadele ve Mehmet Âkif
49	Ankara'ya gelişi
63	İstiklâl Marşı Niçin Yazıldı, Nasıl Kabul Edildi
69	Âkif'in Marşı yazmaya ikna edilmesi
91	Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı ve Değerlendirmeler
101	İstiklâl Marşı'nın tahlili
115	İstiklâl Marşı etrafındaki tartışmalar
123	İstiklâl Marşı'yla ilgili değerlendirmeler
127	Kaynakça

Önsöz

Millet olarak tam bir değerler kargaşasının hüküm sürdüğü zamanları yaşamaktayız. Bu kargaşa, olumsuz etkilerini sosyal, siyasî, kültürel... bütün alanlarda yoğun olarak hissettirmekte... Meseleleri çözmek için geçmişin tecrübelerinden faydalanmak yoluna gidemedik. İşte böyle bir zamanda geçmişi hatırlamayı ve İstiklâl Marşı üzerinde düşünmeyi, önemli bir imkân olarak görmekteyiz. Çünkü bu marş, resmî zaruretlerin ortaya çıkardığı şiiriyetten ve mânâ zenginliğinden yoksun bir eser değildir. Muhtevası da biçimi kadar hatta ondan da fazla önem taşır, kısacası İstiklâl Marşı bir sanat eseridir. Öte yandan tarihî bir belgedir. Bir dönemin bütün tarihî olaylarına ışık tutar. Her şeyden önce, Âkif'in önceki şiirleri ile İstiklâl Marşı aynı değeri, duyarlıkları ve edebî nitelikleri taşır. Üstelik iki gün gibi kısa bir sürede yazılması şairinin bu şiiri yüreğinde, beyninde çok önceden yazdığını gösterir.

İstiklâl Marşı'nın bir yarışma sonucu ortaya çıkmış olması onu sipariş bir eser durumuna düşürmez. Evet, resmî bir karar ve davet üzerine İstiklâl Marşı için şiirler yazılmaya başlanmış ve Meclis'e gönderilenlerin sayısı 724'ü bul-

muştur; fakat İstiklâl Marşı'nın bunlardan farklı tarafı yarışmaya, hele hele sonunda mükâfat verilecek bir yarışmaya katılmayı Âkif'in reddetmesi ancak bu meselenin halledilmesinden sonra bu marşın yazılmış olmasıdır.

Yine İstiklâl Marşı, bütün dünya milletlerinin marşları arasında şiiriyeti noktasında müstesna bir eserdir. Edebiyat otoritelerinin görüşleri bu mahiyettedir, bundan daha önemlisi ise eserin muhtevasıdır. İstiklâl Marşı, bu yönüyle; tarihten silinmek istenen bir milletin hangi değerlere sarılarak Kurtuluş Savaşı'nı kazandığının belgesi olarak çok özel bir yerde durur. İstiklâl Marşı, ayrıca bütün zamanlar boyunca mazlum milletler için bir tehdit unsuru olarak, medeniyet adına girdiği her yere zulüm ve adaletsizlik taşıyan sömürgeciliğe bir meydan okumadır. Bu meydan okumada aynı zamanda onların iç yüzünü bütün gerçekliğiyle sergileyerek onlarla nasıl mücadele edilebileceğinin de bir belgesidir.

İstiklâl Marşı, dil yönünden de abide bir eserdir. Türkçenin dil ve anlatım imkânlarının en mükemmel bir şekilde sergilendiği bir eser olarak bugünün çorak edebiyat ortamında saygın bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Mehmet Âkif'i kişi, öğretmen, aydın, şair, yazar olarak bir ilk örnek olarak karşımıza çıkarır ki, kendine bir model arayanlar için bundan daha iyi bir imkan tasavvur edilemez. Güçlünün yanında değil haklının yanında yer almanın, yurtseverliğin, samimi dindarlığın, gerçekçi bir tutumun en somut timsali, İstiklâl Marşımızda ve Âkif'in şahsında kendini göstermektedir.

Gerçekten de bugün kimliğini ne ve nasıl belirlese belirlenin, onunla ortak paydaları ne ölçüde olursa olsun herkes, onu ve eserini tanıyarak yurttaş ve aydın sorumluluğunu idrak etmede önemli bir imkâna sahip olabilir. Tarihî, ilmî ve dinî gerçekleri yok sayarak bir yere varmak mümkün de-

ğildir. Öyleyse Âkif ve onun abide eseri İstiklâl Marşı üzerinde bir zaman sınırlaması yapmadan her zaman ve zeminde durmakta fayda vardır.

İşte, bütün bu düşüncelerle İstiklâl Marşı'nı ve Mehmet Âkif'in Millî Mücadele içerisindeki yerini bu çalışmada ortaya koymaya çalıştık. Dileriz, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı üzerinde düşünmek bizlere yeni anlayış imkânları sunar.

Mustafa Özçelik

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy'un hayatı

Doğumu ve ailesi

Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Mehmet Âkif Ersoy, 1873 yılında İstanbul'un Fatih Semti'ndeki Sarıgül Mahallesi'nde doğdu. Babası, Fatih Medresesi müderrislerinden Mehmet Tahir Efendi, annesi ise Emine Şerife Hanım'dır. Baba tarafından Rumeli, anne tarafından Buharalıdır. Asıl adı Rağıyf tır. Fakat söyleniş zorluğundan dolayı bu isim zamanla Âkif'e çevrilmiştir.

Öğrenim hayatı

Mehmet Âkif, ilk öğrenimine dört yaşında iken Fatih'teki, Emir Buharî mahalle mektebinde başladı. Daha sonra Fatih iptidâî ve Fatih Rüştiyesi'nde okudu. Aynı zamanda babasından ve Fatih Cami çevresindeki hocalardan özel dersler aldı. Bilhassa dil bakımından kendisini çok iyi yetiştirdi. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı mükemmel bir biçimde öğrendi.

1885 yılında Rüştiye mektebini bitirince babası kendisini meslek seçiminde serbest bıraktı. O da Mülkiye mek-

tebinin lise kısmına gitti. 1888 yılında buradan birincilikle mezun oldu. Aynı yıl babasını kaybetti. Bu arada evleri yandı ve ailece maddî olarak zor duruma düştüler. Mehmet Âkif, bu durum üzerine mezunlarına hemen iş imkanı veren ve o zamanın ilk sivil veteriner yüksek okulu olan Halkalı Baytar mektebine gitti. Burada da çok değerli hocalardan dersler aldı. Bu okuldan 1893 yılında birincilikle mezun oldu.

Evliliği ve çocukları

1 Eylül 1898'de İsmet Hanım'la evlendi. Bu evlilikten üçü kız, üçü erkek olmak üzere; Cemile, Feride, Suad; İbrahim Naim, Emin ve Tahir adlarında altı çocuğu oldu. Mehmet Âkif le Cemile Hanım'ın evliliği kırk sene devam etti. Cemile Hanım, 1944 yılında vefat etti.

Yaptığı görevler

Mehmet Âkif, Ziraat Bakanlığı bünyesinde veteriner olarak çeşitli görevlerde bulundu. Rumeli, Anadolu ve Arabistan'ın çeşitli bölgelerinde mesleğiyle ilgili gezi ve incelemelerde bulundu. Edirne'de Baytar müfettişi, Adana'da vilayet veterineri olarak görev yaptı.

1906'da veterinerlik mesleğine ilave olarak "Halkalı Ziraat ve Çiftçilik Makinistlik Mektebi"nde öğretmen olarak çalıştı. 1908'de İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi hocalığına tayin edildi.

Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine gazete ve dergilerde yazılar yazdı, şiirler yayımladı. İstanbul'un çeşitli camilerinde vaazlar verdi. 11 Mayıs 1913'te son görev yeri olan "Baytarlık Dairesi Müdür Yardımcılığı"ndan burada tanık olduğu bir haksızlığı protesto etmek için istifa etti. Aynı yı-

lın sonunda üniversitedeki görevinden de ayrılmak zorunda kaldı. Kendini bundan böyle tamamen millet işlerine adadı. Bu arada Mısır'a ve Medine'ye gitti. Daha sonra yine devlet tarafından 1914 yılı sonunda Berlin'e gönderilen resmî bir topluluk içerisinde yer aldı. Almanya'yı gördü. Batıyı yakından tanımaya çalıştı. 1915 yılında mayıs ayının ortalarında yine resmî bir görevle Necid'e ardından 1918 Temmuzunda Lübnan'a gitti. O, burada iken mütareke yıllarında kurulan "Dar'ül Hikmet'il İslâmi'ye Teşkilatı" başkâtipliğine getirildi.

1919 yılı, Akif ve arkadaşları için sıkıntılı bir yıl oldu. Çünkü İstanbul işgal edilmiş, Anadolu'nun muhtelif yerleri düşman istilası altına girmişti. Mehmet Âkif'in asıl görevi bundan sonra başladı. Âkif, bu şartlar karşısında Sebilürreşad'daki yazılarıyla halka, iman ve ümit aşılarmaya çalıştı. Bir yandan da Anadolu'daki gelişmeleri takip ediyordu. Çok geçmeden Anadolu'da Millî Mücadele hareketi başladı.

Mehmet Âkif, hiç vakit kaybetmeden bu harekete destek olmak amacıyla Balıkesir'e gitti. Ardından İstanbul'a döndü. İşgal altındaki bir şehirde yapabileceği fazla bir şey kalmadığını görünce yönünü Ankara'ya çevirdi. 10 Nisan 1920 sabahı İstanbul'dan ayrılıp Ankara'ya gitti ve başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele hareketinin önderleriyle görüştü. Bu görüşmeden dolayı 3 Mayıs 1020'de son resmî görevi olan Dar'ül Hikme'deki işinden uzaklaştırıldı.

Mehmet Âkif, bundan sonra bütün gayretini Millî Mücadele için yoğunlaştırdı. Ankara'da, çevre il ve ilçelerde, halkı mücadele konusunda bilinçlendirmek üzere konuşmalar yaptı. 5 Haziran 1920'de Burdur milletvekili seçildi. Kastamonu'da Sebilürreşad dergisinin yayınını başlattı. Burada yaptığı vaazlar çoğaltılarak cephelere gönderildi.

Mehmet Âkif'in bu anlamdaki mücadelesi Millî Mücadele başarıya ulaşana kadar devam etti. Düşmanlar yurduzdan kovulup Türkiye Cumhuriyeti kurulunca 1923 yılı Mayıs ayı başında İstanbul'a döndü.

Aynı yılın Ekim ayında Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Mısır'a gitti. İki yıl, kışları burada kaldı. Burada Kur'an tercümesiyle uğraştı. Yazı ve şiir çalışmalarına burada devam etti. Kahire Üniversitesi'nde Türkçe dersleri verdi.

Hastalığı ve vefatı

Mısır'da maddî ve manevî olarak sıkıntılı bir hayat yaşayan Mehmet Âkif, daha sonra hastalandı. Bir ara hava değişimi için Lübnan'a gitti. Ardından tekrar Mısır'a döndü. Hastalığı giderek ağırlaşıyordu. Bunun üzerine 1936 Haziran'ında İstanbul'a döndü. Memleketinden uzakta ölmek istemiyordu. Yakınları onu bir hastaneye yatırdılar. Ardından Said Halim Paşa'nın oğlunun çiftliğinde kaldı. Tedavisine orada devam edildi. Fakat durumunda bir iyileşme olmadı. 27 Aralık 1936 Pazar akşamı saat 19.45'te vefat etti. Halkın ve gençlerin yoğun katılımıyla yapılan cenaze merasiminden sonra Edirnekapı Şehitliği'nde toprağa verildi.

Edebî hayatı

Mehmet Âkif, küçük yaşlarından itibaren edebiyata ilgi duymakta idi. Daha ortaokul yıllarında kendisinde şiir merakı uyanmaya başladı. Lise yıllarında da bu ilgisini sürdürdü. Baytarlık okulunun özellikle son iki yılında şiirle çok uğraştı. Pek çok şiir yazdı fakat bu yazdıklarını daha sonra beğenmeyerek yok etti.

Mehmet Âkif'in ilk şiiri 26 Aralık 1893 de Hazine-i Fünûn dergisinde yayımlandı. Onu edebiyat dünyasına ta-

nitan asıl şiiri ise 14 Mart 1895'te Mektup dergisinde çıkan "Kur'an'a Hitap" isimli şiiri oldu. Edebiyat dünyasında böylece kendisine önemli bir yer edinen Âkif, vefatına kadar yazarlık hayatını sürdürdü.

Resmî Gazete, Maarif, Servet-i Fünun yazdığı dergilerden bazılarıdır. 1908'den sonra basın ve yayın hayatının daha da canlanması üzerine 27 Ağustos 1908'de yayımlanmaya başlayan ve adı daha sonra Sebilürreşad olarak değiştirilen Sırat-ı Müstakim'in yazı kadrosuna girdi. Onun asıl çalışmaları bu iki dergide yer aldı. Sadece kendi yazdıklarıyla yetinmedi. Çağdaş İslam düşünürlerinden de çeviriler yaptı.

Sanat anlayışı

Mehmet Âkif Ersoy, kişiliği gibi sanat anlayışında da kendine özgü bir anlayışın sahibidir. O, devrinin kimi sanatçıları gibi "sanat için sanat" anlayışını benimsemedi.

"Toplum için sanat" anlayışıyla şiirler yazdı. Sanat değeri çok yüksek şiirler yazabilecek kabiliyette olmasına rağmen hiçbir zaman bunu asıl gaye olarak görmedi. Onun asıl gayesi doğru bildiği ve inandığı fikirleri sanat yoluyla anlatmaktı. Ama bunu yaparken de asla basit bir söyleyişi tercih etmedi. Söylemek istediklerini yine sanatlı bir şekilde söyledi.

Onun böyle bir sanat anlayışını benimsemesinin önemli sebebi ise o yıllarda milletimizin ve memleketimizin içinde bulunduğu durum idi zira ortada pek çok toplumsal mesele vardı. Daha da önemlisi Osmanlı devleti çöküş sürecine girmiş ve yurdumuz dört bir yandan işgal edilmeye başlamıştı. Var olmak yahut yok olmak gibi problemlerle karşı karşıya idik. Üstelik tehlike sadece bundan da ibaret değildi. Halk, bilgisizliğin, tembelliğin, yanlış inanışların,

taklitçiliğin, ümitsizliğin kıskacında idi. Aydınların büyük bir bölümü ise yanlış bir Batılılaşma anlayışından yanaydılar.

Böylesi şartlarda edebiyatı, şiiri halk ve aydınları uyandırmak, bilinçlendirmek için kullanmak gerekiyordu. Yeni sanat tutumunda başka milletlerin sanatlarına büyük bir özenti vardı. Bu durum ise dilimiz ve kültürümüz adına tehlikeli bir gelişmeydi. Mehmet Âkif, milletinin dertlerini kendi derdi bilen bir aydın sorumluluğu içinde olan bir şairdi. Bu yüzden kendi ifadesiyle: “Kendimi milletimin huzurunda gördüğüm gündən beri sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim.” diyerek sanatını toplumuna adadı.

Mehmet Âkif'e göre edebiyatımız milletin dertlerini dile getirmeliydi. Bunun için de gerçekçi bir anlayışı benimsemeli, halkın sıkıntılarına ayna tutmalıydı. Millî, dinî ve ahlâkî duyguları ele almalıydı. Bu yüzden, Mehmet Âkif, edebiyatı toplumun manevî ve ahlâkî eğitiminde etkili olan bir vasıta olarak görmüştür.

Mehmet Âkif, dil konusundaki tutumuyla da çağdaşı yazarlardan ayrılır. O, o dönemdeki halkın kullandığı dille yani yaşayan Türkçeyle yazmıştır. Ama kimi şiirlerinde bu sadelik görülmez. Devrinin diğer sanatçılarındaki olduğu gibi zaman zaman ağır bir dil de kullandığı görülür. Fakat eserlerinin bütünü için böyle söylenemez.

Eserlerinde çok canlı ve hareketli bir üslûp göze çarpar. Süse ve yapmacılığa kaçmaz. Fazlalıklardan arınmış, yalın halk söyleyişiyle kurulmuş çekici bir anlatımı vardır. Tasvire özel bir önem verir. Fakat gördüklerini aynen almaz. Onlar arasında bir seçim yapar. Yazacaklarını önceden planlar.

Mehmet Âkif, şiirlerini aruz vezniyle yazmıştır. Bu vezni kullanma konusunda çok başarılıdır. O, Türkçeyi aruza uygulama konusunda çok başarılı olan birkaç şairimizden

birisidir. Öyle ki aruz, onunla Türkçenin öz malı hâline gelmiştir.

En çok kullandığı nazım şekli mesnevi ve serbest nazımdır. Kafiye kullanışları çok başarılıdır. Bu yüzden şiirleri büyük bir müzikaliteye sahiptir. Böyle oldukları için de İstiklâl Marşı, Bülbül, Ordunun Duası, Çanakkale Şehitleri'ne gibi şiirleri bestelenmiştir.

Eserleri

A. Şiirleri

Mehmet Âkif, şiirlerini “Safahat” adını verdiği bir kitapta toplamıştır. Yedi kitabın bir araya gelmesiyle oluşan Safahat’ın bölümleri şöyledir:

1. **Safahat:** Âkif’in ilk şiir kitabı olan Safahat, 1911 yılında yayımlandı. Çoğu Sırat-ı Müstakim’de yayımlanan 42 manzume ve önsöz niteliğindeki 10 mısralık bir şiirden oluşmaktadır. Bu kitaptaki şiirler, ağırlıklı olarak tarihî, sosyal ve siyasal konulu manzumelerdir. Ayrıca kendi hayatından aldığı konulara da yer vermektedir. Özellikle sosyal konulu şiirlerinde toplumumuzun geri kalmışlığını, sosyal ve siyasî sarsıntılarını, çöküntü sebeplerini kitabın adına uygun şekilde safha safha anlatmıştır.

2. **Süleymaniye Kürsüsünde:** Dokuz bölüm hâlinde tefrika edilen bu şiirlerin kitap olarak yayımlanması 1912 de gerçekleşti. Âkif’in bu dönem şiirlerinde konu olarak hep İslâm dünyası vardır. Bu dünyanın meseleleri bu şiirlerde ele alınmış ve çözümler aranmıştır. Kitap, Rusya Türklerinden Abdürreşid İbrahim Efendi’nin Süleymaniye Kürsüsü’nde verdiği bir vaaz şeklinde düzenlenmiştir. Kitapta bütün İslâm âlemini dolaştıktan sonra Rusya, Türkistan, Hindistan ve Japonya’yı dolaşıp İstanbul’a gelen vaizin hürriyetin ila-

nyla bu şehirde ortaya çıkan genel manzarayı tasvir etmesi yer alır. Bu tasvir çerçevesinde halkın, aydınların, edebiyatçıların, âlimlerin içinde bulunduğu kötü durum bütün ayrıntılarıyla anlatılır ve kurutuluşun yolları gösterilir.

3. Hakk'ın Sesleri: 1913 yılında kitap hâline getirilen bu eserde sekiz ayet ve bir hadisin açıklaması yer almaktadır. Âkif, bu ayetlerden ve hadisten hareketle toplumun içinde bulunduğu tembellik, bilgisizlik, umutsuzluk, tefrika gibi problemlere temas etmektedir. Zira bir önceki kitabında haber verdiği kötü sonuçlar, sonunda gerçekleşmiş önce Balkan Savaşı patlak vermiş ardından parti kavgaları, kavmiyet mücadeleleri milleti perişan etmiştir. Bu öyle bir perişanlıktır ki, Balkan Savaşı yenilgiyle sonuçlanmış, Rumeli Müslümanları büyük bir katliama uğramış, İstanbul, göç edebilen muhacirlerle dolup taşmıştır. Bütün bunlardan dolayı bu kitaptaki şiirler aynı zamanda Âkif'in feryadını ve isyanını dile getirmektedirler.

4. Fatih Kürsüsünde: 1914 yılında yayımlanan bu eser, vaaz şeklindeki tek bir şiirden oluşmaktadır. Şiirin Birinci Bölüm'de Galata Köprüsü'nde vapurdan inen iki arkadaşın Fatih Camii'ne kadar olan yürüyüşleri boyunca yaptıkları konuşmalar anlatılmaktadır. Bu konuşmalar esnasında cemiyet meseleleri dile getirilir. İkinci Bölüm'de ise Doğu ve Batı dünyası karşılaştırılmaktadır. Bilgisizliğin, tembelliğin, körü körüne geçmişe bağlılığın, boş inanışların da eleştirildiği eserde sadece problemler sıralanmamış çözüm yolları da gösterilmiştir.

5. Hatıralar: 1917'den itibaren Âkif'in şiirinde kısmi değişiklikler gözlenir. Hatıralar, bu özellikte bir eserdir. Eser, ilk bölümünde çeşitli ayetlerin ve bir hadisin açıklamasıyla muhteva olarak öncekilere benzemekteyse de sonraki bölümleriyle farklı nitelikler taşır. Muhteva olarak tü-

müyle gezi izlenimlerine ayrılmıştır. Âkif'in Mısır seyahati izlenimleri ve özellikle de Berlin Hatıraları kitabın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kitaptaki bir diğer önemli şiir; "Necid Çöllerinden Medine'ye" dir.

6. **Âsım:** Bir bütün hâlinde 1924'te basılmıştır. "Sanatın yüzde biri ilham, yüzde doksan dokuzu terdir." diyen Âkif, en çok bu kitabı üzerinde çalışmıştır. Dolayısıyla bu eser tam bir "şiir şaheseri"dir. Baştan sona konuşma şeklindeki bu eserde üç önemli kahraman vardır. Bunlardan birisi Hocazade, diğerleri ise Köse İmam ve Âsım'dır. Âsım, ideal gençliği temsil etmektedir. Dolayısıyla kitapta ideal gençliğin özellikleri ile o zamanlar memleketimizin içinde bulunduğu meseleler ele alınmıştır.

7. **Gölgeler:** Bu son kitabı Âkif'in şiir hayatı içinde özel bir yere sahiptir. 1933 yılında Kahire'de basılan ve kırk bir manzumeden oluşan bu kitapta Âkif'i toplumsal konulardan sıyrılmış görürüz. Şairimiz, artık ferdi plana geçmiştir. Bir zamanlar "Kendimi milletimin huzurunda gördüğüm gündün beri sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim." diyen ve bunu bu son kitabına kadar sürdüren Âkif, Mısır'daki münzevi hayatının ve tedirgin ruh hâlinin etkisiyle şiirine son noktayı ferdi şiirler ile koymuştur.

B. Nesirleri

Mehmet Âkif, edebî hayatı boyunca sadece şiirle yetinmemiş, özellikle 1908 yılından sonra nesir sahasında da eserler vermiştir. Bunlar, telif ve tercüme makaleler, tefsirler, vaazlardır. Bunlara bir edebiyatçı tarafından kaleme alındıkları için mektuplarını da ilave etmek gerekir.

1. **Edebî makaleleri:** Âkif'in edebiyatla ilgili makaleleri hem şairliğinin hem de Edebiyat fakültesinde hoca olmasının bir neticesidir. Bu makaleler, Âkif'in edebî anlayışını

ve çeşitli edebî konulardaki düşüncelerini göstermesi açısından önem taşırlar.

2. Dinî Makaleleri: Dinî makaleleri ise daha çok tercüme ağırlıklıdır. Âkif, bu yolla Şeyh Şibli, Ferid Vecdi, Muhammed Abduh gibi çağın önemli isimlerinin Türkiye’de tanınmasını sağlamıştır. Öte yandan Âkif’in bu tercümelemlerle savunduğu İslamcılık ülküsüne bir temel oluşturmak istediği de görülür. Balkan bozgunundan sonra ise Âkif’in makaleleri İslâm ve vatan konularında yoğunlaşan yazılardır.

Şahsiyeti

Kendisini yakından tanıyanların ifadelerinden ve şüirlerinden çıkan sonuca göre şair, düşünür, iman ve aksiyon adamı olan Mehmet Âkif, bütün bu sıfatların ötesinde ve her şeyden önce eşine az rastlanan önder ve örnek bir ahlâk adamıdır. Zaten, onun tesir gücünü, kendisine milletin kalbinde öylesine özel bir yer bulmasını, bugüne kadar unutulmamasını, çok küçük bir azınlığın dışında çok sevilip sayılmasını başka türlü açıklamak da mümkün değildir.

Safahat'ı ve diğer eserlerini okurken onun şahsiyet ve karakterini oluşturan bu ahlâk ilkelerini sürekli görmek mümkündür. Bu bakımdan onun eserlerine bir ahlakçının eserleri gözüyle de bakmak gerekir.

Mehmet Âkif'in ahlâki tutumuna esas teşkil eden ilkelere dinî ahlâk prensipleridir. O inandığı ve yüreктen bağlandığı dinin bu anlamda müşahhas bir temsilcisi olmuştur. Bir tarafta; dindarlık, doğruluk, vefakârlık, samimiyet, adalet, hürriyet, eşitlik, yurtseverlik, paylaşma, mütevazılık... gibi müspet ahlak ilkeleri, bir tarafta, kaçınılması gereken; riyakarlık, münafıklık, korkaklık, dalkavukluk, tembellik, zulüm, kibir, haksızlık gibi dinen de kötülen ve yasaklanan huylar. Âkif, bunlardan emredilenleri, iyi ve güzel olarak belirtilenleri samimiyetle yapmış, yine aynı şekilde yasaklananlardan uzak durmuştur.

Âkif'i yakından tanıyanlar O'nun şahsiyetine ilişkin ola-

rak önce dürüstlüğünü belirtirler. O, her yerde ve her şeyde dürüst bir insandır. İnancında, yaşayışında, sözünde ve eyleminde dürüstlük onun en belirgin özelliğidir. Bu özelliği dolayısıyla şahsiyeti, fikirleri, eserleri ve yaşayışı arasında asla bir çelişki ve uyumsuzluk yoktur. O'nun inandırıcılığı ve tesiri de büyük ölçüde bu vasfından ileri gelmektedir.

Âkif, dürüst bir mümin kimliğinin gereği olarak samimi, riyasız bir insandır. Ne yazdı ise duyarak yazmış, ne söyledi ise duyarak söylemiş, inandıklarını yapmış ve yaşamış, inanmadıklarına asla iltifat etmemiştir. Hep doğrudur ve doğruluktan yanadır. Bu dürüstlük hem hayatının hem eserinin en önemli özelliği olmuş, bilhassa bu yönüyle dost düşman herkesi kendisine hayran bırakmıştır. Öyle ki, onunla aynı kanaatleri taşımayanlar bile bu yönünü hem de hayranlık duyarak kabule mecbur kalmışlar ve onun en karakteristik yönünün "samimiyet" olduğunu ısrarla belirtme ihtiyacı duymuşlardır.

İnsan sevgisini imanının bir gereği sayar. Özellikle kadınlara, çocuklara ve yoksullara karşı sevgi ve ilgisi çok yoğundur. Hoş görülüdür. Bu yüzden muhtelif ahlak ve kanaat sahibi pek çok dostu olmuştur. Âkif'in özellikle dostlarına karşı sevgi ve vefası çok yoğundur. Ölünceye kadar onları hiç unutmamıştır.

Haksızlık tahammül edemediği bir şeydir. Kendi ifadesiyle: "Zulmü alkışlamayan, zalimi asla sevmeyen" hep mazlumların, mağdurların yanında olan, kuvvet önünde asla eğilmeyen bir adamdır. Hep haklının yanında haksızın karşısındadır. Zaten bütün Safahat'ı bir bakıma mazlumların sesi ve iniltisi olmuştur. Ama bu inilti hiçbir zaman haksızlığa teslimiyet şeklinde cereyan eden bir tavır değildir.

Kötü alışkanlıklardan tamamen uzaktır. İçki, sigara, kumar, siyaset, makam-mevki hırsı onun hayatında hiç yer

almamıştır. Bu özelliğe sahip oluşunda beden ve ruh sağlığına verdiği önem de tesirli olmuştur. Çünkü gençliğinde sıkı bir beden terbiyesi almıştı. Sportmen bir insandır. Gençliğinde güreş yapmış, ünlü pehlivanlarla bile güreşmiştir. Yarışmalara bile katılmış, özellikle yüzme, koşma ve atlama müsabakalarında dostlarının anlattıklarına göre hep birinciliği almıştır. Saatlerce kürek çeker, boğazı yüzerek geçirdi. Ömrü boyunca çok mecbur kalmadıkça otobüse, tramvaya binmemiştir.

Cömerttir. Elindekini mutlaka başkalarıyla paylaşır. Kimi zaman, odasındaki tek bir kilimi bile kapıya gelen bir yoksula vererek çıplak zeminde oturan, en soğuk kış günlerinde sokakta titreyen birini gördüğünde paltosunu çıkarıp veren, herhangi bir arkadaşının parasız kaldığını öğrenince hiç tereddütsüz kesesini ortaya koyabilen bir şahsiyettir.

İzzeti nefis sahibidir. Zillete asla düşmeyen, izzetini korumak için her şeyi göze alan, ömrü boyunca alnı açık, başı dik yaşamış bir insandır. Hiçbir şekilde boyun eğmeyen ve: “Bana tasmalık etmiş değil altın lale” diyen Âkif, ömrü boyunca kibirli insanların karşısında olmuş, hiçbir insanın katlanamayacağı yokluklara, mahrumiyetlere katlanmış, sabırla bunlara direnmiş fakat kimseye minnet etmemiştir. Bu yüzden yine ömrü boyunca menfaatleri için eğilip alçalan, dalkavukluk yapan kimselere nefretle bakmıştır.

Merhamet sahibidir. Halkın sıkıntı ve ıstıraplarına yakından ve samimi bir ilgi gösterir. Seyfi Baba ve Küfe şiiri bu yönü hakkında çarpıcı bilgiler vermektedir. Zaten cömertliği de bu özelliğinin bir neticesi olarak ortaya çıkar. Çünkü merhameti olmayanın cömert olması düşünülemez.

Toplumun derdi onun derdidir. Hiçbir zaman bir köşeye çekilip duyup düşünen, yazan birisi olmamış, kendisi için değil cemiyet için yaşamış, toplumla hemhâl ve hemdert ol-

muştur. Halkın dert ve ıstıraplarına yürekten alaka gösterir. Sadece kendi ülkesinin insanlarını değil, bütün bir Müslümanlık âleminin hatta bütün bir insanlığın sıkıntıları onun da sıkıntılarıdır. Safahat, kendi derdini asla hatırına getirmeyen bir adamın insanlık adına yükselttiği çığlığının eseridir. Bundan dolayı hayatını ve kalemini milletine adanmış, zamanına göre çok önemli görevlerde bulunmasına rağmen bunların hiçbirini asla çıkara, şöhrete tahvil etmemiş, devlet ve ikbal mevzilerinden olabildiğince uzak durmaya gayret etmiştir.

Bütün bir hayatı boyunca okumaya, öğrenmeye, okutmaya, öğretmeye çalışan Âkif, bilgiye çok önem verir. Hatta bilgiyi ahlaklı olmanın ön şartı sayar. Bilmek ve bildiklerini başkalarına öğretmek onun için çok önemlidir. Bilgisizlik en büyük düşmandır. İlmi, akıllı kullanmayı bir insanın ve milletin gelişmesi ve güçlenmesi için en temel şart olarak görür. Cahil dindara en az dinsiz kadar düşmandır. Denilebilir ki o insan ve Müslüman olmayı bilgi ve ahlâk sahibi olma şartına bağlar. Başımıza gelen felaketleri bu iki özellikten yoksun oluşumuzla açıklar.

Âkif, çalışkan insanları çok sever ve çalışmayı bir ibadet sayar. Azim sahibidir ve başladığı işi muhakkak bitirir. Fakat bütün bunlar; bir gaye için olmalıdır. Kendisi şöyle der: “Gaye uğrunda çalışmak, didinmek ve ölmek... Ah ne güzel meşgale, o ne hoş eğlence, o ne mesut sonuç imiş.” Gayret sahibidir. Asla zorluklardan yılmaz. Üstelik umutludur. Karamsarlığa asla düşmez. Mesela düşmanlar, Ankara’ya yaklaştıklarında: “Başkenti Kayseri’ye taşıyalım.” diyenlere: “Hayır Polatlı’ya...” diyecek kadar umutlu ve çevresine azim ve iman aşıl原因 bir kimsedir. İstiklâl Harbi yıllarında köy köy dolaşarak milleti bu mücadeleye çağırmıştır. İstiklâl çok önem verir. Bu özelliği de vatan sevgisinin bir neti-

cesidir. Dolayısıyla o, hürriyete çok düşkündür. İstiklâli bir millet için her şeyden önemli görür.

Kötülüğe ve kötü kimselere karşı hemen tavır alan bir yapısı vardır. Yalandan, ikiyüzlülükten, samimiyetsizlikten nefret eder. Dalkavukluktan aşırı nezaket ve yapmacık hareketlerden, gösterişten ve merasimden hoşlanmaz. Menfaatperestleri asla sevmez. Korkaklık nefret ettiği bir huydur. Tembelliği felaketlerimizin temel sebepleri arasında sayar. Döneklik, soysuzluk, kibir en nefret ettiği özelliklerdir. Mithat Cemal, onun nefret ettiği kimi özellikleri şu cümleleriyle anlatır: “Âkif için dört şey çamur kadar pisti: Cimrilik, mevki şımarıklığı, büyüklenme bir de maddî pislik.”

İlkeleri konusunda son derece tavizsiz bir tutum içerisindedir. Mesela inançları söz konusu olduğunda, son derece kararlı bir tutum sergiler. Bir karıncayı bile incitmekten kaçınan Âkif, mesele inançları olduğunda tam bir aslan kesilir. Ama bu tavrı din, aile, vatan gibi kutsal kavramlar noktasındadır. Değilse şahsiyle ilgili olanlarda hoşgörülüdür. Bunun dışında hoş sohbetir. Şakacıdır. Sevdiklerine latifeden hoşlanır. Meşru ve nezih eğlencelere katılır. Cemiyetin trajik meselelerinde tam bir kara mizahçıdır.

Duygularına kolay kapılmaz, soğukkanlılığını muhafaza eder ama çok zorlandığında taşkınlığa kapılıp darılır fakat hatasını anladığında hemen bunu düzeltmeye çalışır ve asla kin beslemez. Bütün hayatı boyunca çalışma ve mücadelelerinde bağımsız kalmış, zaman zaman girdiği topluluklarda hiçbir zaman onların “partizan ve militan” bir üyesi olmamıştır.

Bütün bu özellikleriyle Âkif'in şahsiyeti en az eseri kadar güzeldir.

Birinci Bölüm

Millî Mücadele ve Mehmet Âkif

Millî Mücadele ve Mehmet Âkif

Millî Mücadele

Milletimizin kurtuluş ve bağımsızlık adına verdiği Millî Mücadele'nin ruhunu yansıtan İstiklâl Marşı, bu mücadelenin eşsiz bir destanıdır. Öte yandan dikkatle tahlil edildiğinde, Türk milletinin son yüz yılda yaşadığı bütün acı ve tatlı olayların edebî bir belgesidir. Dolayısıyla bu marşı anlamak için Millî Mücadele'nin kısa bir tarihçesini bilmekte fayda vardır. Zira marşla ilgili tarihî olayları bilmeden marşı anlayıp değerlendirmek mümkün değildir.¹

Meşrutiyet'le Osmanlı devlet yönetimine gelen İttihat ve Terakki kadrolarının kararıyla girilen Birinci Dünya Savaşı'ndan, devletin yönetim kadrolarının ciddi beklentileri vardı. Devletimiz bu savaştan galip çıkarsa daha önce Trablusgarp ve Balkan Savaşı'nda kaybettiğimiz yerleri geri alabilirdik. Öte yandan Rusya yenilirse Kafkaslar ve İran üzerinden Orta Asya'ya geçerek Turan İmparatorluğu'nu kurmak mümkün olabilirdi.

Batılı devletlerin hesapları ise daha başka idi. Mesela Almanya, Osmanlı devleti savaşa girerse Avrupa'daki savaş yükünün hafifleyeceğini bunun yanında Halife'nin dinî ve

1 İsa Kocakaplan, İstiklal Marşımız ve Mehmet Âkif, s. 23

siyasî gücünü kullanmayı, geçiş yollarını kontrol altında tutmayı ve Osmanlı'nın jeopolitik konumundan yararlanmayı düşünmekteydi. Rusya, Balkanlar ve Boğazlar üzerindeki emellerini gerçekleştirmek düşüncesindeydi.

Osmanlı Devleti, girip girmemek konusunda kararsız kaldığı savaşa, Almanya'nın zorlamasıyla -bir oldubitti ile- girmek durumunda kaldı. Ordularımız kendi toprakları içinde Kafkas, Kanal, Filistin, Irak, Suriye, Hicaz-Yemen ve Çanakkale cephelerinde savaştı. Sınırlar dışında ise Makedonya, Galiçya ve Romanya cephelerine müttefiklerine yardım amacıyla asker gönderdi.

Sonuçta, içlerinde Osmanlı Devleti'nin de bulunduğu İttifak cephesi, bu savaşı kaybetti. Böylece çok ağır şartları olan Mondros Mütarekesi'ni 30 Ekim 1918'de imzalamak zorunda kaldık. Bu esnada 1. Dünya Savaşı sırasında ülkeyi yöneten V. Mehmet Reşat savaş sonlarına doğru vefat edince yerine kardeşi VI. Mehmet Vahdettin geçti. Savaşa girmekten ve yenilgiden sorumlu tutulan İttihat Terakki Hükümeti istifa edip ilgilileri yurt dışına kaçınca Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kurulmuştu. İşte bu anlaşmayı da bu hükümet adına Bahriye Nazırı Rauf Orbay, İtilaf devletleri adına ise İngiliz Amiral Calthorpe, Yunanistan'ın Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda imzalamışlardı. Anlaşmanın şartları tamamen aleyhimize idi. Anlaşma şartlarının ne kadar aleyhimize olduğunu anlamak için bu anlaşmanın belli başlı maddelerine bakmak yeterlidir.

Bu anlaşmaya göre

1. Boğazlar, tüm dünya devletlerine açık olacak, boğazların savunma noktaları ve mayınların yerleri İtilaf Devletlerine gösterilecekti.

2. Osmanlı ordu ve donanması derhal terhis edilecek

silah ve cephaneleri İtilaf Devletlerine teslim edilecekti.

3. Tüneller, demiryolları, ulaşım tamamen İtilaf Devletlerinin kontrolünde olacaktı.

4. İşgaller sırasında İtilaf Devletlerinin kömür, mazot, yağ gibi temel ihtiyaç maddeleri Osmanlı Devleti tarafından karşılanacak ayrıca bu maddelerin yurtdışına satışı da yasaklanacaktı.

5. Osmanlı Devleti aldığı esirleri derhal serbest bırakacak buna karşılık Osmanlı esirlerinin durumu İtilaf Devletlerinin inisiyatifine bırakılacaktı.

6. Ülkede iç güvenliğin sağlanması için yeterli sayıda jandarma kuvveti bulundurulacaktı. (Ama buradaki maksat da ülkenin çeşitli bölgelerinde bir karışıklık çıkarsa milleti kendi askerine kırdırmaktı.)

7. İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede hissettikleri an diledikleri yeri işgal edebileceklerdi. (Bu madde anlaşmanın en ağır maddesi olarak kabul edilir.)

Tamamı 25 maddeden oluşan bu anlaşmanın bütün şartları aleyhimize idi. Bu mütareke ile Osmanlı devleti resmen olmasa bile fiilen sona ermiş oluyordu. Zira: “İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede hissettikleri an diledikleri yeri işgal edebilecekler.” şeklindeki 7. madde bir anlamda Anadolu’nun işgaline zemin hazırlamaktaydı.

Bu sırada, bu anlaşmayla bir yanlış yaptığını anlayan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti istifa etti ve yerine kurulan Tevfik Paşa Hükümeti’nin de istifası üzerine İtilaf Devletleri çizgisinde hareket eden Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu.

Osmanlı başkentinde bu gelişmeler yaşanırken ABD başkanı Wilson’un ilkelerine göre sömürgecilik yasaklan-

miş olmasına rağmen topraklarımız işgal edilmeye başlandı. Dolayısıyla İtilaf Devletleri, aralarında gerekli paylaşımı yaparak hiç vakit kaybetmeden Mondros Mütarekesi'nin ilgili maddesi gereğince Osmanlı topraklarını Kasım 1918'den itibaren işgal etmeye başladılar. 3 Kasım 1918'de Musul İngilizlerce işgal edildi. Ardından İtilaf Devletleri Donanması 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelip Dolmabahçe Sarayı önünde demirledi. İngilizler, İzmit, Afyon, Eskişehir, Merzifon, Samsun, Batum ve Bakü'yü işgal ettiler. Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal ettilerse de Musul'a karşılık buraları Fransızlara devrettiler. Fransızlar, ayrıca İskenderun, Mersin ve Zonguldak'ı, İtalyanlar, Antalya, Muğla, Kuşadası, Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Konya'yı, Yunanlılar Trakya'yı, Ermeniler ise Doğu Anadolu'da birçok yeri işgal ettiler.

Bunu 18 Ocak 1919 da yapılan Paris Barış Anlaşması izledi, anlaşma uyarınca 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler. İşgal hareketlerini sömürgeci devletlerin çıkarlarına hizmet için kurulan azınlıkların kurduğu zararlı cemiyetlerin faaliyetleri izledi. Bu cemiyetler, dış basına işgali haklı göstermek için Anadolu'da Rumların ve Hıristiyanların katledildiği propagandasını yaydılar.

İşgalciler, işgal ile de yetinmeyip katliama başladılar. Bu bölgelerde Türklere esir muamelesi yapılıyor, Hıristiyan azınlıklar, alabildiğince şımartılıp kışkırtılıyordu. Vahim bir durumla karşı karşıya idik. Savaşa girmemiz zaten büyük bir hata idi. İkinci ve vahim bir hata ise Mondros mütarekesine imza koymakla yapılmıştı. Bu anlaşma uyarınca bütün silahlarımız teslim alınarak elimiz kolumuz bağlanmıştı.

Elde sadece anlaşma maddelerine uymayan Kazım Karabekir ve Yakup Şevket Paşa gibi bazı kumandanların yiğitçe direnmesi sonucunda Doğu'daki "yorgun ordu" terhis

edilmedi ve harp artığı silahlar düşman kuvvetlerine teslim edilmedi.²

Bütün bu yaşananlar tarih boyunca istiklâlsizlik yaşamamış olan milletimizde millî şuurun uyanmasına vesile oldu. Halk, her şeyden aziz tuttuğu vatanının bu hâli karşısında düşmanla mücadeleyi bir iman borcu bilerek düştüğü psikolojik çöküntüden kısa zamanda kurtulmayı başardı. Vatanını istila ve işgalden kurtarmak için harekete geçti. Bunun sonucunda çeşitli bölgelerde sivil halk, din adamları, esnaf ve askerler bir araya gelerek Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetleri kurarak direnişe geçti. Milis kuvvetleri hâlinde dağlara çıkarak Kuva-yı Milliye teşkilatlarını kurdu. Böylece her teşkilat bulunduğu bölgede yaptığı faaliyet ve mücadele ile bütün vatan yanında Kuva-yı Milliye ruhunu yayarak çeşitli bölgelerde mahalli direnişleri başlatıp Millî Mücadele'ye bir anlamda zemin hazırladı. Trakya Paşaeli, Klikyalılar, Millî Kongre, İzmir Müdafaa-yı Hukuk ve Reddi İlhak, Trabzon Müdafaa-yı Hukuk, Kuva-yı Milliye dernekleri bu zeminin hazırlayıcısı oldular.

Mustafa Kemal, bir Osmanlı subayı idi. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sırada Suriye cephesinde Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak bulunuyordu. Gelişmeler onu oldukça rahatsız etmiş, her fırsatta Mondros'a karşı düşmanla mücadele etmek gerektiğini söylüyordu. Fakat şartlar, bu tür bir mücadele için henüz uygun değildi. Bu sebeple Mustafa Kemal, bazı siyasî çözüm yolları denemeye başladı.

Mustafa Kemal, İstanbul'da bir şey yapılamayacağını anlamış durumdaydı. Bu yüzden Anadolu'ya geçmenin yollarını arıyordu. Kazım Karabekir Paşa da Doğu'daki Erme-

² Bu katliamların belgelere dayalı anlatıldığı bir eser olarak bkz. Kadir Mısıroğlu, Yunan Mezalimi, İstanbul 1968

ni tehlikesini bertaraf etmek için buraya gönderilmişti ve ordusunu terhis etmeyip silahlarını düşmana teslim etmeyecek bu bölgede Mustafa Kemal gelmeden Kurtuluş Savaşı'nın temellerini atmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçmek istiyordu ve çok geçmeden aradığı fırsatı buldu. İstanbul Hükümeti onu 9. Ordu Müfettişi olarak çok büyük yetkilerle Samsun'a gönderdi. Mustafa Kemal Samsun'a ayak bastığında, Tarih, 19 Mayıs 1919 idi. Yani Millî Mücadele'nin resmi başlangıç tarihi...

Mustafa Kemal, 28 Mayıs 1919'da daha güvenli bir yer olarak gördüğü Havza'ya geçti. Burada yayımladığı bir tamimle halkı işgallere karşı protesto gösterileri yapmaya, mitingler düzenlemeye çağırdı. Daha sonra, 12 Haziran 1919'da Havza'dan Amasya'ya geçti. Burada Ali Fuad Cebesoy, Refet Bele ve Rauf Orbay'la istişarelerde bulundu. Kazım Karabekir ve Cemal Paşa'nın da görüşlerini alarak 21-22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni yayımladı.

23 Temmuz / 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Erzurum Kongresi gerçekleşti. Kayıtsız şartsız millî egemenlik kararının alındığı bu kongreden sonra Balıkesir-Alaşehir kongreleri (25 Temmuz / 16 Ağustos 1919) ve tarihî Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) yapıldı. Bu kongreyle tüm engellemelere karşın Temsil Heyeti'nin başkanlığına Mustafa Kemal seçildi. Damat Ferit Paşa Hükümeti yerine kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti temsilcisi Salih Paşa'yı Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Amasya'ya gönderdi. Böylece Temsil Heyeti, İstanbul Hükümeti'nce tanınmış oluyordu. 20-22 Ekim 1919'da yapılan Amasya görüşmesi önemli bir sonuç doğurmadı. Sadece Meclis'in İstanbul'da açılacağı belirtildi. Fakat Mustafa Kemal, fiilen işgal altındaki İstanbul'da açılacak Meclis'in sağlıklı çalışamayacağını bildiği

için İstanbul'a gitmedi. Temsil Heyeti ile birlikte Ankara'ya geldi. Çünkü Ankara, konumu itibariyle uygun bir yerde idi. Ankara, bundan böyle Millî Mücadele'nin sevk ve idare edildiği bir merkez olacaktı. Bütün bu çalışmalar sonucunda Mustafa Kemal liderliğinde hem sivil hem de askerî erkân Anadolu'da planlı bir mücadele hareketini başlatmış oluyorlardı.

Bu olayları, 12 Ocak 1920 de "Son Osmanlı Mebusan Meclisi"nin açılması ve "Misak-ı Millî" kararlarını alması izledi. Bu gelişmeler üzerine İtilaf Devletleri'nce İstanbul, 16 Mart 1920'de resmen işgal edildi. Burada bulunan aydınlar, yazarlar Malta'ya sürgüne gönderildi. Vahdettin parlâmentoyu feshetti. Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu. İstanbul'dan kaçabilen Millî Mücadele yanlısı mebuslar Ankara'ya gelerek millî güçlere katıldılar böylece TBMM'nin Ankara'da açılmasına zemin hazırlanmış oldu.

Meclis'in açılması

İstanbul'un işgali ve Meclis-i Mebusan'ın kapatılması yeni bir oluşumu zorunlu hâle getirmişti. Zaten hedeflenen de bu idi. Milleti temsil eden, onun adına karar veren yetkili bir organa ihtiyaç vardı. Mustafa Kemal, bu gelişmeler üzerine, Temsil Heyeti Başkanı sıfatıyla çalışmalara başladı. 19 Mart 1920'de yayımladığı bir genelge ile Meclis'in Ankara'da toplanacağını, başka bir genelge ile de açılışın 23 Nisan 1920'de gerçekleşeceğini duyurdu.

Derhal hazırlıklara başlandı ve Meclis belirlenen tarihte Ankara'da açıldı. Böylece Temsil Heyeti'nin görevi sona erdi. Alınan kararlar gereğince TBMM'nin üstünde bir gücün varlığı reddedilerek yasama ve yürütme yetkisi TBMM'ye verildi. 20 Ocak 1921'de ilk anayasa hazırlandı ve yeni Türk devletinin dayanacağı esaslar belirlendi.

Bu gelişme, İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri'nce tepkiyle karşılandı. Anadolu'daki bu hareketi başlatanlar ve harekete destek verenler vatan haini ilan edildi. TBMM'ye karşı İstanbul Hükümeti, azınlıklar ve İtilaf Devletleri'nce çeşitli ayaklanmalar düzenlendi. Yeni Türk Hükümeti bunları kararlılıkla bastırmaya çalışırken İstanbul Hükümeti de 10 Ağustos 1920'de Sevr Anlaşması'nı imzaladı.

Bu anlaşmayla milletimiz tarih sahnesinden silinmesi amaçlanıyordu. Hemen işgaller başladı. Yeni meclis doğal olarak bu anlaşmayı tanımadı ve işgallere karşı Doğu, Güney ve Batı cepheleri örgütlendirildi, peş peşe zaferler kazanıldı. Ardından düzenli ordular kuruldu.

Özellikle 1. İnönü Savaşı, Londra Konferansı, Moskova Anlaşması, 2. İnönü Savaşı hep lehimizdeki gelişmeler olarak ortaya çıktı. Fakat Eskişehir-Kütahya savaşlarındaki başarısızlığımız üzerine Türk ordusu geri çekildi ve Afyon, Kütahya ve Eskişehir gibi önemli yerler Yunanlıların eline geçti.

Bu durum geçici de olsa bir paniğe yol açtı, bütün yurttaki hayal kırıklığına sebep oldu ve Meclis'in Kayseri'ye taşınması önerildi. Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal'e, 5 Ağustos 1921'de Başkomutanlık yetkisi verildi. "Tekalif-i Milliye" emirleriyle Türk milleti top yekûn bir savaş için harekete geçti.

Bu tedbirlerin, olumlu sonuçları hemen görünmeye başladı. Eskişehir-Kütahya savaşlarından sonra Ankara'ya yürümek isteyen Yunan kuvvetleri 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında gerçekleşen Sakarya Meydan Savaşı'yla bozguna uğratıldı ve ordumuz büyük bir zafer kazanmış oldu. Bunu Büyük Taarruz (26-30 Ağustos 1922) izledi. Mustafa Kemal'in "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir." buyruğu ile düşmanları Anadolu'dan çıkarma harekâtı baş-

latıldı ve 1 Eylülde Uşak, 9 Eylülde İzmir, 11 Eylülde Bursa, 18 Eylülde ise bütün Batı Anadolu, düşmandan temizlendi. Sonuçta 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Anlaşması imzalandı. Böylece askerî mücadelenin yerini siyasî mücadele aldı. Yeni kurulan Türk devleti hem içte hem dışta siyasî adımlar atmaya başladı. 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Anlaşması'yla İtilaf Devletleri'nce yeni Türk devletinin varlığını kabul edildi ve 29 Ekim 1923 de Cumhuriyetin ilanı izledi. Bu ilan Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen kuruluşu anlamına geliyordu.

Millî Mücadele ve Mehmet Âkif

Millî Mücadele, bütün Türk milletinin topyekün mücadelesiydi. Dolayısıyla hem askerî hem de sivil bir harekettir. Hatta hareketin başını önce siviller çekmiş, önce Kazım Karabekir'in daha sonra da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla sivil-asker birlikteliğine dönüşmüştür. Nitekim ilk Meclis'teki milletvekilleri arasında her kesimden insan vardır. Devlet memurları, askerler, din adamları, tüccarlar, çiftçiler, aydınlar... bu birlikteliğin bir göstergesidir.

Bu ilk isimler Millî Mücadele'nin saygıyla anılan isimleri olmuşlardır. Ama içlerinden bazıları vardır ki çeşitli özellikleri ve hizmetleri yönünden daha önemli görevler yapmışlardır. İşte bu dönemde önde gelen önemli isimlerden biri de Mehmet Âkif'tir.

Âkif, çok iyi bir aile ortamında yetişti. Ailesinden milleti millet yapan bütün değerleri en iyi şekilde kazandı. Çok başarılı bir öğrenim hayatı oldu. Kendini her bakımdan çok mükemmel bir şekilde geleceğe hazırladı. Meslekî ve edebî hayatı boyunca milletimizin müşterek değerlerine bağlı bir insan olarak kendini gösterdi. Milleti için faydalı olabilecek her hareketin içerisinde yer aldı. Zaten böyle bir insan ol-

masaydı Millî Mücadele hareketi içerisinde yer alması düşünülemezdi. İstanbul'daki hayatı hep inandığı ilkeler ve milletinin menfaatleri için mücadeleye geçen Âkif, günü geldiğinde Ankara'ya koşmakta da gecikmedi. Zira onu burada çok önemli görevler bekliyordu. Neticede savaşacak olan halktı, askerlerdi; ama önemli olan 1. Dünya Savaşı'nın kötü sonuçlarıyla maddî ve manevî olarak bitmiş olan bu halkın yüreğini diriltmek, ona iman ve ümit aşılardı. İşte Âkif'in Millî Mücadele'deki en önemli misyonu bu oldu.

Âkif'in İstanbul'daki mücadelesi

Mehmet Âkif, Anadolu'ya kendisi ve milleti için kutsal saydığı bir mücadele için gitti fakat onun bu anlamdaki mücadelesi daha 1908'lerde başlamıştı. Memuriyet yaptığı ve Edebiyat Fakültesi'nde hoca olduğu yıllarda bir taraftan resmî görevini sürdürürken bir taraftan da İstanbul'un büyük camilerinde vaazlar veriyor, mecmualarda yazı ve şiirler yayımlıyor, halkı uyandırmaya çalışıyordu.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda yaşadığı olaylar, millet ve devlet olarak hep aleyhimize cereyan etmekteydi. Devlet, girdiği savaşları kaybediyor, her bakımdan bir çözümlenme ve çöküntü içerisine giriyordu. Azınlıkların isyanları içte de huzur ve düzeni bozmuştu. Bu olaylar bütün kurumlarda yozlaşma ve bozulma meydana getirirken halkın ahlakı da yaşananlardan menfi olarak etkilenmekte idi. Özellikle tefrika ve nifak o gün için en ciddi problem durumundaydı.

Özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti, tarihinin en ağır yenilgisini yaşadı. Rumeli topraklarını terk etti. Böylece 1. Dünya Savaşı'na giden talihsiz süreç başlamış oldu.

Âkif'in ilk mücadelesi şüphesiz ki yüreği ile oldu. Birbirini takip eden felaketler, onu derinden etkiledi. Bu etki,

onun kalemini bu meselelere çevirmesini sağladı. Bu dönemdeki şiirleri tam bir feryat ve olup bitenlere mustarip bir kalbin isyanı şeklindedir. Eşref Edib, bu dönemin olaylarını ve Âkif'in hissettiklerini şöyle anlatır: “O kadar cefalara, kahramanlıklara rağmen bizim taraf mağlup oluyor. Ağır şartlarla yapılan mütarekenin acı günleri birbirini takip ediyor. Bir taraftan yiyecek içecek darlığı, diğer taraftan fırkacılık mücadeleleri artıyor, üstelik o mahut içtihatçı gibi din düşmanlarının İslamiyet’e saldırmaları şiddetleniyor. Bütün bu ahval, üstadı derin teessürlere, ıstıraplara düşürüyor, üstad gözyaşlarını içine akıtıyor. Buna rağmen milleti yeis ve fütura, tefrika ve nifaka düşmekten koruyacak şiirler neşrediyor.”³

Mehmet Âkif'in bu anlamdaki şiirlerinden aşağıya alacağımız mısralar, milletin içinde bulunduğu vahim durumu, şairin ıstırabını ve dile getirdiği çözüm yollarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

Gitme ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım.

...

Âh! Karşımda vatan namına bir kabristan,
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?

...

Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabahı?

...

Demek: İslâm'ın ancak nâmı kalmış Müslümanlarda,
Bu yüzdenmiş demek, hüsrân-ı millî son zamanlarda.

...

Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,

3 Eşref Edib, Mehmed Âkif s. 132

Ayrılık hissi nasıl girdi beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
...
Etmeyin! Memleketin hâli fenalaştı... Gelin!
...
Hem vatan gitti mi, yoktur size başka vatan;
Çünkü mirasyedi sâil, kovulur her kapıdan.
...
Cihan alt üst olurken, seyre baktın öyle durdun da,
Bugün bir serseri, bir derbedersin kendi yurdunda.
...
Ey cemâat, uyanın, el verir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
...
Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emînim budur ancak.
...
Sahipsiz bir memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.
Feryadı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki: telafi edecek bunca zarar var.
...
Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete ram ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.⁴

Bu acı ve hissiyatla kalemine yüklenen Mehmet Âkif, biraz önce de belirtildiği gibi bir taraftan bu dramatik manzarayı dile getirirken bir yandan da gazetelerde konuyla ilgili makaleler yayımlayarak milleti bu tür felaketlerden ders almaya çağırıyordu.

4 Mehmet Âkif Ersoy Safahat, Hz. Ömer Rıza Doğrul (alıntılar bu nüshadan yapılmıştır.)

Makalelerle yetinmeyen Âkif'i bu dönemde cami kürsülerinde de görürüz. İstanbul'un büyük camilerinde binlerce cemaatin huzurunda vaazlar veriyor, hutbeler okuyordu. Hepsinde de konu aynıydı: İçinde bulunduğumuz vahim durum ve bundan kurtuluş yolları... Hep bunları anlatıyordu Âkif.

Âkif, bir yandan da memleketin münevverleri ile güç birliği yapmaya çalışıyordu. Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit gibi yazarların da içerisinde bulunduğu ve gayesi yazı yoluyla halkı aydınlatmak olan "Müdafaa-yı Milliye Heyet-i Neşriyat Şubesi"nde görev alması da bu yüzdendi.

Biraz geriye gidecek olursak 2. Meşrutiyet'in ilanı öncesinde başlangıçta müspet bir hareket olarak gördüğü İttihat Terakki Cemiyeti'ne şartlı üyeliği ve Teşkilat-ı Mahsusa'ya girişi ve bu teşkilatın verdiği görevle Berlin ve Necid'e gidişi onun Anadolu'ya geçmeden önceki mücadelesinin önemli safhaları idi zira her iki seyahati de vatan ve millet mücadelesinin bir başka boyutunu teşkil etmekteydi. Âkif, Berlin seyahatiyle Almanların şahsında Batı'yı ve onun emellerini yakından gördü. Necid seyahati ise aynı tanınmanın Müslümanlarla ilgili tarafını teşkil eder.

Âkif, resmî görevlerinde de aynı şuur içerisindeydi. Bulduğu her görevi hakkıyla yerine getirmeye azami gayret göstermiştir. Âkif, bütün bu faaliyetleri sürdürürken gözü kulağı Ankara'da idi. Oradaki mücadeleyi yakından takip etmekteydi.

Âkif'in Anadolu'ya gidişi

Mehmet Âkif'in asıl mücadelesi Anadolu'da oldu. Çünkü mevcut şartlarda İstanbul'da yapılabilecek fazla bir şey kalmamıştı. 1. Dünya Savaşı sona ermiş, devlet olarak büyük kayıplara uğramış ve ağır mütareke şartlarına zorlanmıştı.

Yurdumuz dört bir yandan işgal edilmeye başlanmıştı. Bu haysiyet kırıcı durum, bütün yoğunluğu ile üstümüze çökmüştü. Halk, ne yapacağını bilemez durumdaydı.

Aydınların durumu daha vahimdi. Pek çoğu manda fikrinden yanaydılar. Kimisi Amerikan, kimisi Fransız mandasına girmeyi tek kurtuluş yolu olarak görmekteydi. Bir grup aydın ise çoktan “İngiliz Muhipleri Cemiyeti”ni kurmuş, İngiliz mandası istemektedir. Hele İzmir’in işgali, toplumsal umutsuzluğu daha da artırmıştı.

Âkif, bu olaylar karşısında asla umutsuzluğa düşmedi. Millî kurtuluş hareketinin büyüyeceğine ve bütün memleketi yayılacağına yürekten inanmaktaydı. Ona göre milletimiz asırlardan beri istiklâlini korumuş bir millettir. Böyle bir milletin istiklâlsiz yaşaması mümkün değildir.

Balıkesir seyahati

İstanbul’daki faaliyetlerine devam eden Âkif, bu faaliyetlerin fazla bir sonuç getirmeyeceğini görmekte gecikmedi. Bunun üzerine Anadolu’ya gitmeye karar verdi. Çünkü mücadelenin ateşi orada tutuşturulmuştu. Batı Anadolu’da direniş hareketleri çoktan başlamıştı. Bu olaylar onu çok sevindirmişti. Çünkü bu mücadele neticelendiğinde hem kendi vatani istiklâline kavuşacak hem de bu mücadele esaret altındaki diğer İslâm milletlerine örnek teşkil edecekti.

Âkif, bu düşünceyle İzmir’in işgalinden sonra Batı Anadolu’da; Ayvalık, Balıkesir ve civarında işgale karşı başlayan bu hareketi güçlendirmek, desteklemek ve burada yapılması planlanan Kuva-yı Milliye Kongresi’ne katılmak ve yer yer ortaya çıkmaya başlayan tefrika niyetli çalışmalarını önlemek ve millî birlik ve beraberliğe destek olmak maksadıyla Anadolu’ya geçme hazırlıklarına başladı. Mehmet Âkif, bu sıralarda Osmanlı Hükümeti’nin “Dar’ül Hikme Başkatibi”

olarak yüksek derecede bir memurudur. Bu hâlde iken memuriyetinden, maaşından olma hatta sürgüne gönderilme riskini göze aldı. Bir gün, dergi idarehanesine gelerek Eşref Edib'e: "Hazırlanın gidiyoruz." talimatını verdi. Eşref Edib'in: "Nereye?" sorusuna Âkif'in verdiği cevap: "Harekat-i Milliye'nin başladığı cepheye!"⁵ oldu.

Eşref Edib'le Âkif, ertesi gün Balıkesir yolundaydılar. 1920 yılının Ocak ayı sonlarında şehre vardıkları zaman gördükleri durum karşısında ümitleri daha da arttı. Zira burada halk, teşkilatlanmaya ve ne pahasına olursa olsun vatanını korumaya kararlı görünüyordu. Âkif, burada hareketin önderleriyle görüştü. Meseleyi bütün bir halka izah edebilmek için "Balıkesir Zağanos Paşa Camii"nde bir cuma namazı sonrasında ünlü vaazını verdi. Bu vaaz, onun Millî kurtuluş yolunda Anadolu'daki ilk adımı oldu. Mehmet Âkif, bir bakıma Balıkesir'deki vaaz ve hutbesiyle Çanakkale Savaşı'nın akabinde başlayan İstiklâl Mücadelesi'ne böylece fiilen katılmış oldu.⁶

Camide toplanan kalabalık cemaate içinde bulunduğumuz hâli bütün açıklığıyla izah etti. Ahzab suresinin 56. ayetiyle vaazına başlayan Âkif, ardından: "Cihan altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da/Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!" mısralarıyla başlayan "Ey Müslüman" başlıklı şiirini okudu. Şirinde birlik ve beraberliğin önemini vurgulayarak, güçlü milletleri, güçlü kılan şeyin birlik fikri olduğunu belirttikten sonra içinde bulunduğumuz felaketin tefrikadan kaynaklandığı veciz mısralarla ifade etti. Vaazın muhtevası şiirin açılımı niteliğindedir. "Evet, biz Müslümanlar cihan çalışırken, didinirken, uğraşırken, namüte-

5 Edib, age. s. 128

6 Abdurrahman Güzel, "İstiklal Savaşında Mehmet Âkif", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Mehmet Âkif Özel Sayısı, 1986

nahi terakkiyat, namütenahi inkılâplar geçirirken uzaktan seyirci sıfatıyla baktık. Bilhassa şu son senelerde başımıza birçok felaketler yağdı. El'an çilemizi doldurmadık. Sebebi? Hep seyirci kalmamız, umur-u dine olduğu gibi umur-u dünyaya karşı da bîgane durmamızdır.” Cümleleriyle başlayan vaazında tefrika, bencillik gibi asırlık hastalıklarımızı bir kez daha gündeme getirip birlik ve beraberliğimize sahip çıkmamız gerektiğini belirterek “din ve vatan müdafası” gayesine yönelik Millî Mücadele’ye katılarak Vatan-ı İslâm’ı ardından da Âlem-i İslâm’ı kurtarmanın üzerimize vazife olduğunu anlattı. Avrupalı müstevlilerin emelleri üzerinde durdu. Mücadelenin farz-ı ayın olduğunu söyledi. İstanbul Hükümeti’nin ve mandacı aydınların galip devletlerin merhametlerine iltica taleplerinin ne kadar onursuz bir çare olduğunu belirttikten sonra asıl çareyi şöyle açıkladı: “Yaşamak, diğer milletler gibi bizim de hakkımızdır. Fakat biliniz ki haklı olmak başka, haklı çıkmak başkadır. Haklı çıkmak için kuvvet lazımdır. Hangi milletin adalet mahkemesine müracaat ederseniz edin, kuvvetiniz varsa hakkınızı verirler. Yoksa ağlamakla, onların insanlık duygusuna, medeniyet duygusuna ilticaya kalkmakla bir şey elde edemezsiniz, hüsrandan başka bir netice alamazsınız.”

Mehmet Âkif’in bu vaazı ve: “Ey Balıkesir’in muhterem mücahitleri! Anadolu’yu müdafaa hususunda diğer vilayetlere ön ayak olma şerefini ihraz ettiniz. Sayınız meşkûrdur. İnşallah bu isyan ve şeref kıyamete kadar gider. İnşallah, vatanımızın haysiyeti, istiklâli, saadeti, refahı, umranı dünyalar durdukça masûun ve mahfuz kalır.”⁷ şeklindeki Balıkesirlilerin tebrik cümleleriyle biten konuşması, cemaat üzerinde çok etkili oldu.

7 İsmail Hakkı Şengüler, Mehmet Âkif Külliyyatı c. 9 s. 239.

İstanbul'a dönüşü

Âkif, daha sonra İstanbul'a döndü ve bu seyahatin izlenimlerini ve Balıkesir vaazının metnini yayımladı. İstanbul halkını Anadolu'daki durumdan haberdar etti. Bu sıralarda ise Meclis-i Mebusan, Misak-ı Millî'yi hazırlamış, itilaf devletlerinden barış dileniyordu. Bu yüzden Âkif'in Balıkesir'e gidişi öncesi oradaki durumla ilgili verdiği vaaz, dönüşünde ise Balıkesir'de Millî Mücadele lehinde verdiği vaaz ve yazdıkları hem İstanbul Hükümeti'ni hem de İngilizleri çok rahatsız etti. Bu yüzden onu resmi izin almadan memuriyet görevini terk ettiği gerekçesiyle Dar'ül Hikmet'il İslâmiye'deki görevinden azlettiler ve sıkı bir takibe aldılar. Kimi kaynaklarda ise bu azlin Âkif'in Ankara'ya gittikten sonra gerçekleştiğini belirtirlerse de bu olayın zamanı bizce çokça önem taşımamaktadır. Önemli olan Âkif'in İstanbul'dakilerle ilişkisinin artık düşmanca bir zemine kaymaya başlamış olmasıdır.

Âkif, bu olayı hiç önemsemedi. Ankara'ya destek mahiyetindeki yayın faaliyetlerine devam etti. Sebülürreşad idarehanesi Ankara'ya geçen yurtseverlerle ve onların İstanbul'da kalan ailelerinin âdeta haberleşme merkeziydi. Gazeteler ve mektuplar dergi aracılığıyla Anadolu'ya gidiyor ve İstanbul'a geliyordu.

Mehmet Âkif, burada Anadolu'yu savunan ve İngilizlere hücum eden eserler kaleme alıyor, tercüme yapıyor, bunları gizlice Anadolu'ya gönderiyordu. Böylece Âkif, Millî Mücadele'ye özellikle yayın yoluyla büyük bir destek oluyordu. Bu faaliyetlerin yanı sıra İngiliz ordusunda iken tarafımıza geçmiş ve Mütareke'de çaresizlik içinde İstanbul'da kalmış Hintli, Tunuslu, Faslı, Trablusgarplı Müslü-

man askerleri de himaye edip Anadolu'ya geçiriyorlardı.⁸

Hükümetin ve İngilizlerin bu faaliyetlerden uzun süre haberdar olmamaları imkânsızdı. Nitekim öyle oldu ve üzerindeki baskılar iyice arttı. İstanbul'da kendisini kuşatan kıskaç iyice daralmış, burada bir şey yapmanın imkânı kalmamıştı. Burada herkes mandacılığı tartışırken Anadolu'dan güzel haberler geliyordu. Bu yüzden gönlü Ankara'da idi. Yine de bu arzusu gerçekleşinceye kadar İstanbul'da boş durmadı. Yaptığı diğer faaliyetlere ek olarak Şeyh Müşir Kıday'ın Anadolu'yu müdafaa ve İngilizlere hücum eden eserini damadı Ömer Rıza Doğrul'a tercüme ettirip bastırıldı. Gizlice Anadolu'ya yolladı. Âkif'in İstanbul'daki son büyük hizmeti bu oldu. Öte yandan ise milleti birlik ve beraberliğe çağırın ve ümit aşıl原因an şiirlerini yayımlamaya devam etti.

8 Emin Erişirgil, İslamcı Bir şairin Romanı s. 338

Ankara'ya geliŖi

B alikesir vaazından sonra yakın takibe alınmıŖ, dergideki yazıları iŖgal kuvvetleri tarafından sansüre uęratılmıŖ kimi yazıların yayımlanması engellenmiŖti. Öte yandan İstanbul caddelerinde devriye gezen İngiliz askerlerini görmek onun için katlanılmaz bir ıstırap hâlini almıŖtı. Hele Damat Ferit Hükümeti'nin millete karŖı aldığı haince tavır Âkif'i kahrediyordu. Bu sıralarda Anadolu'daki karŖı koyuŖ hareketlerinin kiminde olumsuz geliŖmeler de ortaya çıkmaya baŖlamıŖtı. Halkın arasına ayrılık tohumlar ekiliyor, din düşmanları İslamiyet'e hücum ederek bu güçle sürdürülen mücadeleyi sarsmak, durdurmak istiyorlardı.

Mehmet Âkif, üzerindeki baskının daha da artması Anadolu'daki kurtuluŖ hareketi içinde olumsuzlukların yayılma eğilimi göstermesinden dolayı yönünü kesin olarak Ankara'ya çevirdi. Bununla birlikte Âkif, Millî Mücadele'nin baŖında yer alan yetkili kimselerden de Ankara'ya gelmesi konusunda davet almıŖtı. Âkif'i Ankara'ya bir subay aracılığıyla bizzat Mustafa Kemal davet etmiŖti.⁹

Nitekim EŖref Edib'e: “Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalıŖmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmıŖ. Çağırıyorlar, mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin ha-

9 Ercüment Kuran, “M. Âkif'in Milliyetçilik Fikirlerinin Tekamülü”, Gazi Eğitim Fakültesi dergisi, Mehmet Âkif Özel sayısı, 1986

beri olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle, topla. Sebilürreşad klişesini al, arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et. Hareket-i Milliye aleyhine bir halt etmesinler.”¹⁰ diyerek hazırlıklara başladı. Bu son cümledeki endişe, o sıralarda İstanbul Hükümeti’nin Kuva-yı Milliye aleyhinde bir fetva alabilmek için Meşihat’a baskı yapmasıyla ilgiliydi. Nitekim Şeyhülislam Haydarizâde İbrahim Efendi, Âkif ve arkadaşlarının bilgilendirmesiyle bu tür bir fetvaya sonuna kadar direnmiş, İstanbul Hükümeti’nin baskısı karşısında da istifa etmiş, yerine getirilen Dürrişâde bu fetvayı vermiştir.¹¹

Âkif, 1920 yılının 10 Nisanında İstanbul’dan ayrıldı. Yola çıktığında kesesinde 36 kuruş bulunmaktadır.¹² Bu olaydan sadece ailesinin, damadı Ömer Rıza’nın ve arkadaşı Eşref Edib’in haberi vardı. Üsküdar Özbekler Tekkesi Şeyhi, Atâ Efendi’nin yardımıyla Üsküdar-Alemdağı yoluyla Karadeniz’e oradan da İnebolu’ya ulaştı. Bu uzun ve zahmetli yolculukta yol arkadaşı, yakın dostu kurtuluş savaşı şehitlerinden Ali Şükrü Bey ve oğlu Emin’di. Emin Ersoy’un anlattıklarına göre bu yolculuk oldukça zahmetli geçmiştir. Zira yollar, tehlikelerle doludur. En büyük tehlike de işgal ordularına yardımcı olan bazı kişilerin İstanbul’dan Millî Mücadele için Ankara’ya gidecek herhangi bir kişi veya yardımı engellemek için yollarda pusu kurmalarıdır. Bu tehlikeler göze alınarak çıkılan yolculukta İzmit-Adapazarı güzergâhı takip edilerek önce Eskişehir’e ulaşırlar. Oradan da trenle Ankara’ya varırlar.¹³

10 Edib, age. s.138

11 Edib, age. s.140

12 Hasan Basri Çantay, Âkifnâme, s. 23

13 Cemal Kutay, Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, s. 201.

Bu iki vatanseverin muhtemelen 1920 Nisanın son haftası içerisinde Ankara'ya gelişi sevinçle karşılanmıştır.¹⁴ Yine oğlu Emin'in hatıralarında belirttiğine göre Âkif, trenden iner inmez Meclis'in önüne gelmiş, bu arada Mustafa Kemal'le karşılaşmışlardır. Mustafa Kemal, önce Ali Şükrü Bey'e: "Hoş gediniz." dedikten sonra Âkif'e: "Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz."¹⁵ dediğini nakletmektedir.

Âkif'in Ankara'ya geliş haberi Hakimiyet-i Milliye gazetesiyle her tarafa ulaştırıldı. Âkif'in Ankara için ne denli önem taşıdığı gazetenin bu haberinden açıkça anlaşılmaktadır. Önemine binaen bu satırları aynen alıyoruz: "İslam şairi Âkif Bey -pek hassas ve ulvi İslam şairi Mehmed Âkif Bey- dahi İstanbul'dan çıkarak birkaç gün evvel Ankara'ya muvasalat eylemiştir. İlhamat-ı şairanesinin menba-i aslisi bilhassa hamiyet-i diniye ve gayret-i vataniyyede olan bu güzide İslam şairi bir şahsiyet-i mümtazdır. Milletin giriştiği mücadele-i vatanperverane İslam şairi Mehmed Âkif Bey'in himmet-i hamiyetkaranesinden pek çok feyiz ve kudret alacaktır. Şair-i hakim-i İslam'ın önümüzdeki Cuma günü halka bir mev'ize irad buyuracağını memnuniyetle haber aldık."¹⁶

Anadolu seyahatleri

Âkif, hiç vakit kaybetmeden kendisinden beklenen vaaz ve irşat yani halkı aydınlatma görevini yapmak için Ankara Hacı Bayram Camii'nden başlayarak henüz işgal edilmemiş vatan köşelerinde vaaz etmek için seyahatlere çıktı. İlk se-

14 Mehmet Doğan, Âkif'in Ankara'ya varış tarihinin 9 Mayıs 1920 olduğunu söylemektedir. Bkz. Camideki Şair s. 51

15 Kutay, age. s. 207

16 M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Âkif, s. 74

yahati Ankara'ya bu ilk gelişinden yaklaşık on gün sonra Konya'ya oldu. Burada İngiliz casuslarının ve onlara yardımcı olan kimi yerli halkın kışkırtmasıyla isyan belirtileri başlamış; halk, Millî Mücadele karşısında tavır almıştı. Âkif, "Halka nasihat etmek ve Millî Mücadele'nin lüzumuna inandırmak için oraya gönderildi."¹⁷ Konya halkı Âkif'i tanıyan ve ona güvenen bir halktı. Bu yüzden onları ikna etmekte zorlanmadı ve isyanın önlenmesinde önemli bir rol oynadı. Konya camilerindeki vaazlarıyla geceleri de evlerde yaptığı sohbetlerle halkın sükûnetini sağladı ve nifakın daha fazla yayılmasını önledi. Konyalıları Millî Mücadele'nin lüzumuna inandırdı.¹⁸

Daha sonra muhtelif tarihlerde Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar ve Antalya'ya gitti.¹⁹ Âkif, her gittiği yerde halkı cepheye ve birliğe çağıran heyecanlı vaazlar veriyor, çeşitli etkilerle Ankara'ya soğuk bakan kişilere işin aslını anlatıyor, bu hadisenin bir şahsın, partinin veya zümrenin meselesi değil bütün bir milletin ölüm kalım meselesi olduğunu anlatıyordu. Dahası bu, dinî bir görev, bir "cihat"tı. Dolayısıyla katılmak "farz"dı. Âkif, özellikle meselenin bu yönüne vurgu yapıyordu.

Kastamonu'ya gidişi

Burada Mehmet Âkif'in Kastamonu günlerinden özellikle söz etmeliyiz. Âkif, Konya dönüşünde Ankara'ya varduktan kısa bir süre sonra 19 Ekim 1920 tarihinde Kastamonu'ya gitti. 25 Aralık 1920 tarihine kadar burada kalıp

17 Ahmet Kabaklı, Mehmet Âkif, s. 23

18 Beşir Ayvazoğlu, İstiklal Marşı-Tarihi ve mânâsı, s.14

19 Âkif'in bu seyahatleriyle ilgili Cemal Kutay'ın Mehmet Âkif kitabında geniş malumat bulunmaktadır. Üstelik bu malumat oğlu Emin Ersoy tarafından verilmektedir. Bk. Kutay, s. 220-233

şehrin kaza ve köylerinin bir kısmını dolaştı. Halkı aydınlattıcı konuşmalar yaptı. Sevr Anlaşması'nın milletimiz için bir ölüm fermanı olduğunu anlattı. Oyuna gelmememizi, birlik içinde olmamızı söyledi. Tekrar Ankara'ya döndü fakat: "Yunan kuvvetlerinin Orta Anadolu'ya doğru hızla ilerlemesi üzerine faaliyetlerini daha serbest yapabilmek ve halkı tenvir etmek için tekrar Kastamonu'ya geldi."²⁰ Eşref Edib de Âkif'in ardından çok geçmeden Sebilürreşad'ın klişesini alarak Kastamonu'ya geçmişti. Âkif'in de bir süre sonra Ankara'dan Kastamonu'ya gelişi burada sevinçle karşılandı. Kastamonu'da yayımlanan Açıksöz gazetesi bu haberi okuyucularına şöyle duyurdu. "Büyük İslam şairi, büyük edip Mehmet Âkif Beyefendi iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşad'daki yazıları ve diğer seçkin eserleriyle İslam âleminin yegane şairi tanınan Mehmet Âkif Beyefendi'ye gazetemiz adına hoş geldin deriz."²¹

Birkaç gün sonra da Sebilürreşad'ın yayımı başladı. Âkif, bir taraftan bir dergide yazılar yazar, şiirler yayımlarken bir taraftan da Kastamonu merkezinde ve ilçelerinde vaazlar verdi. Halkla ve eşrafla görüşüp konuştu. Yazılarını zaman zaman Açıksöz gazetesinde sürdürdü. Halkı uyarmayı ve Millî Mücadele'ye destek sağlamayı hedefleyen bu yazılar da çok etkili oldu.

Kastamonu vaazı

Mehmet Âkif'in yazı ve vaazları çok ilgi gördü. Yayımlanan bu vaazlar çoğaltılarak Anadolu'ya gönderilmiş ve camilerde defalarca okunmuştur. Özellikle Nasrullah Camii'ndeki vaazı ve hutbesi halkın irşadında çok büyük bir

20 Güzel, agm.

21 Edib, age. s.140

rol oynadı. Sebilürreşad'ın Kastamonu'da çıkan 25 Kasım 1920 tarihli nüshasında da özet olarak yayımlanan bu vaazında Âkif, "Millî Mücadele'nin tam bir tahlilini yapmış, Millî birlik ve beraberliğin neden şart olduğunu"²² Sevr Anlaşması'nın bizim için öldürücü ve onur kırıcı maddelerini halka anlayabilecekleri bir dille anlatmıştır. Âli İmran Suresi'nin: "Ey iman edenler! Kendinizden başkasını sırdaş edinmeyiniz. Size şer ve fesat yapmaktan çekinmezler. Ve sizi mükedder ve mahzun edecek şeyi isterler. Düşmanlıkları kendi ağızlarından meydana çıkmıştır. Kalplerinde sakladıkları düşmanlık daha büyüktür. Size açıkladığımız ayetlerimizi düşünseniz yanılmazsınız."²³ Mealindeki 118. ayetiyle başlayan vaazdaki ilk vurgu ayet mealine uygun olarak yabancıları dost edinmekle ilgiliydi. Bu tür insanları dost edinmemek gereği üzerinde duran Âkif, stratejik öneme sahip Kastamonu'daki İngiliz propagandasının önünü böylece kesmek, mandacı fikirlerin tesirlerini yok etmek istiyordu. Avrupa'ya karşı dikkatli olunması gerektiği üzerinde durarak, onların iç yüzlerini iyi tanımanın gereğine işaret etti. Avrupalıların teknik anlamda geliştiklerini fakat imansız olduklarını özellikle Müslümanlara karşı düşmanca bir tavır içerisinde olduklarını söyledi. Bu yüzden onların oyunlarına gelmeyerek birlik içerisinde, fırkacılığa, kavmiyetçiliğe düşmeden çalışıp çaba harcayarak dünyamızı da ahiretimizi de mamur hâle getirmek gerektiğini belirtti. Batı'nın saldırısının şu veya bu vilayet olmayıp hayatımız, saltanatımız, dinimiz ve imanımız için olduğunu bu saldırılar karşısında mücadele etmek gerektiğini bunun için de Millî Mücadele'ye destek olunması gerektiğini söyledi. Sözlerini:

22 Yaşar Çağbayır, İstiklal Marşı'nın Tahlili s. 218

23 Kur'an-ı Kerim Meali, Hz. Ziya Kazıcı-Necip Taylan s. 49

Yâ İlâhi bize tevfikini gönder!

-Âmin!

Doğru yol hangisidir, millete göster!

-Âmin!

beyitleriyle başlayan ünlü “Dua” şiirini okuyarak bitirdi.²⁴

Âkif'in gerek bu önemli vaazı, gerekse Kastamonu kazalarında yaptığı diğer vaaz metinleri daha sonra broşür hâline getirilip ordu mensuplarına, askerlere, valilere, kaymakamlara ve müftülere gönderildi. Kastamonu vaazı ise ayrıca Diyarbakır'da Elcezire cephesi kumandanı Nihat Paşa tarafından bastırılarak orduya ve Güneydoğu halkına dağıtıldı. Bu konuda Nihat Paşa Âkif'e bir telgraf göndererek bu faaliyetini şöyle açıkladı: “Nasrullah Camii şerifinde irad buyurduğunuz mev'izayı havi mecmuamızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbekir'in Camii Kebir'inde cuma namazından sonra kıraat edilerek müminini hazıra envarı maneviyesinden hisseyabı tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat bu istifade pek mahdud kalacağından cephe mıntıkasını teşkil eden Elaziz, Diyarbekir, Bitlis, Van vilayetleriyle civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasi-bedar edilmiş ve şerefi ile hukuku doğrudan zâtı âlinize ait olmak üzere Diyarbekir Vilayet matbasında teksir edilerek bütün cepheye tevzi olunmuştur. Cenab-ı hak, mesaii diniye ve vatanperveranenizi meşkûr eylemesi temennisiyle ihtiramatımı takdim eylerim.”²⁵

Âkif de bu telgrafi cevapsız bırakmamış ve Paşa'ya şu cevabî telgrafi çekmiştir: “Hakkı âcizanemdeki teveccühatı devletlerine en samimi kalbî teşekkürler ederim. Nasrullah kürsüsündeki mevzanın o havalideki ve o cephedeki bütün

24 Şengüler, age. c. 9 s. 257.

25 Edib, age. s. 149

dindaşlarımıza tebliğine himmet ve delâlet cidden sezevarı minnettir. Cenab-ı Hak pek kıymettar bir rüknü bulunduğunuz kahraman ordumuzu zaferden zafere isal ve ümmeti İslâmiye’de belirmeye başlayan intibahı müzdad buyursun amin.”²⁶

Nihat Paşa’nın telgrafında da sözü edilen Âkif’in vaazlarının bütün Anadolu’ya duyurulması çabasını Eşref Edib de şöyle açıklar: “Üstadın bu hitabeleri aynen not edilerek Şebilürreşad’ın sahifelerine dercedildi. Kastamonu matbaasında basılan bu nüshalar Anadolu’nun bütün vilayetlerine, sancak ve kazalardaki valilere, mutasarrıflara, kaymakam ve müftülere gönderildi. Bu hitabeler bütün Anadolu’nun camilerinde, ictimagâhlarında yüksek sesle zevata okutturuldu. Anadolu’da intişar eden gazeteler tarafından naklolundu. Ayrıca risaleler, kitaplar hâlinde basılarak bütün cephelere dağıtıldı. Köylere varıncaya kadar her tarafa gönderildi.”²⁷

Bu vaazın önemli bir tarafı da “İstiklâl Savaşı’nın neden yapıldığını açıklayan en önemli bir vesika olmasıdır.”²⁸ Zira Türk halkını mücadeleye sevk eden sebepler tarih boyunca hap aynıdır. Halk, yüz yıllar boyunca kendisini hür yaşatmış değerler olarak İstiklâl, hak, iman, din ve vatan sevgisidir.²⁹

Bu vaaz sayesinde Anadolu halkı, gerçekleri görmüş ve kabul etmiş, işgalcilere karşı ayaklanacak gücü yüreğinde bulmuştur. Zira bu vaazda açıklanan mücadele gerekçeleri, halkın zaten inandığı, uğrunda her türlü fedakârlığı yapabileceği gerekçelerdi. Tehlikede olan; milletin vatani, dini ve bağımsızlığıydı. Bunları korumak ise her Müslüman’ın en

26 Edib, age. s. 149

27 Edib, age. s. 148

28 Düzdağ, age. s. 78

29 İnci Engünün, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, s.155

temel ve asla reddedemeyeceği göreviydi.

Âkif, vaazlarıyla halka ve askerlere iman ve ümit aşıladı. Böylece, verilmekte olan mücadele daha da önem kazandı. Burada Mehmet Doğan'ın çok isabetli bir tespitine de değinmek gerekir. Doğan, Âkif'in Millî Mücadele yıllarındaki şiirleri dışında vaazlarının halka ve askerlere ümit ve iman aşılama yönünden çok tesirli olduğunu belirttikten sonra şu tespiti yapar: "Böylece Cami ile cephe arasında önemli bir bağ kurulur."³⁰ Bu bağ sayesinde ki Millî Mücadele'nin en çok ihtiyaç duyduğu şey olan Millî birlik ve beraberlik sağlanmış olur.

Burada şu meseleye de değinmek gerekir: 1919–1922 yılları arasında Millî Mücadele'yi yazdıkları ve söyledikleri ile fiilen destekleyen Âkif, bu yönüyle İstiklâl mücadelesinin gerçekleşmesinde en etkili şair oldu. Âkif'in bir yazısıyla veya vaazıyla halk üzerinde böylesine tesirli olması halkın ona duyduğu güvenle ilgiliydi. Halk onu samimi bir dindar, fedakâr bir vatansever, kendileri gibi inanan, düşünen bir münevver olarak kabul etmekteydi. Dolayısıyla onun sözü halkın şüphelerinin giderilmesi ve bir meselede harekete geçmesi için yeterli olmaktaydı. Bu hususu, bir bilim adamımız şöyle belirtir: "Onun (Âkif'in) okuyucularına, Türk ve İslam âlemine çok önceleri verdiği güven duygusu, omuzladığı vazifenin gerçekleşmesinde hususi bir müessirdir. Bu arada yaptığı en önemli iş ise; tefrika fikrini izale etmeye çalışması, bölük pörçük Türk milletini bir güç etrafında birleştirmeye gayret etmesidir. Nitekim bunda da kesin bir başarı elde etmiştir. Ki vaazlarının tesiri Edirne'den Erzurum'a, Kastamonu'dan Diyarbakir'e kadar ulaşmış, milletimiz Âkif'e olan bağlılığını ve güveni-

30 Doğan, age. s. 52

ni göstererek Millî Mücadele'yi yürekten desteklemiştir.”³¹ Benzer bir görüşü Nihat Sami Banarlı da paylaşmaktadır: “Mehmet Âkif'in Anadolu'da harekete katılması mühim bir kısım Müslüman-Türk halkının bu mücadeleyi benimseyişi üzerinde çok müspet bir tesir bıraktı.”³²

Oğlu Emin de bu durumu şöyle belirtmektedir: “Mehmet Âkif, Millî Mücadele'nin muazzam bir cihad olduğuna halkı o kadar iyi ikna etti; bu vadede öyle mahirane bir üslup öyle candan bir ahenk kullandı ki, Anadolu'nun birçok vilayetlerinde, kazalarında hatta nahiyelerde, camilerde, medreselerde, meydanlarda insan kütlelerine karşı hitap etti. O çok samimi konuşuyor, doğruyu söylüyordu. Sözleri herkesin üzerinde çok derin tesir ediyor, onu bir kere dinleyen ve eli silah tutabilen bütün erkekler, ailesiyle vedalaşıyor, evini, karısını, çocuklarını Allah'a emanet ederek cepheye koşuyordu.”³³

Ömer Rıza Doğrul'un tespitleri de aynı doğrultudadır: “Onun bu sırada irad ettiği mevzeler, bütün Türk milleti tarafından dikkatle dinlendi ve onun sesini işitenler arasında millî savaşa inanmayanlar inandılar, millî savaşa karşı gelmek isteyenler uyandılar ve millî savaşı kör etmek isteyenler millî savaşa yâr- cân oldular. Mehmet Âkif'in bu Millî Mücadele'de bir hissesi vardır ve bu hisse bir hayli büyüktür. Bu yüzden ona Millî savaşın manevi kahramanı deniyor.”³⁴

31 Güzel, agm.

32 Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi c. 2 s. 1154

33 Kutay, age. s. 220

34 Düzdağ, age. s. 81

Ankara günleri

Mehmet Âkif, 25 Aralık 1921 de Eşref Edib'le birlikte iki aya yakın bir süre kaldığı Kastamonu'dan sonra tekrar Ankara'ya döndü. Eşref Edib'in söylediğine göre dönüşte Mustafa Kemal, Eşref Edib'le Âkif'i kabul ederek görüşmüş ve Âkif'in Kastamonu'da yaptığı konuşmalar için de: "Sevr muahedesinin memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşre edemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim."³⁵ demiştir.

Âkif, Ankara'da Taceddin Dergahı şeyhinin kendisine tahsis ettiği evde kaldı. Âkif, burada sadece konaklama ihtiyacı için kalmayacak, yeni şiirlerini burada yazacak, burayı bir ilim, kültür ve musiki mekanına dönüştürecek, aydınlarla, eşrafla ve ordu mensuplarıyla burada görüşülecek, kısacası Âkif'in mücadele mekanı, bir anlamda karargahı, burası olacaktı. Ziyaretçileri hiç eksik olmayan bu dergahı, Eşref Edib, şöyle anlatıyor: "Dergâh, udeba gelir, ehl-i ilim gelir, sanatkarlar gelir, şiirler okunur, ilmi musahabeler olur. Sazlar çalınır, neyler üflenir, ilahiler, gazeller söylenirdi."³⁶ Dergâh bu anlamda bir mektep görevi de yapıyor, ilim, kültür ve sanat bakımından da misafirlerini yetiştirme gayretini sürdürüyordu. Dergâhtaki toplantılara Fatin Hoca, Hikmet Bayur, Adnan Adıvar, Yusuf Akçora, Hasan Basri Çantay gibi önemli siyasetçi, ilim ve dava adamları katılmaktaydı. Âkif, sohbetleriyle milletvekillerinin, münevverlerin imanlarını tazeliyor, Millî gayeye bağlılıklarını

35 M. Âkif Ersoy, Safahat, Hz. M. Ertuğrul Düzdağ

36 Edib, ağıe s. 181

kuvvetlendiriyordu.”³⁷

Âkif, Taceddin Dergahı'nı varlığı ile Millî Mücadele'nin manevi merkezi kıldı. Âkif'in şaheseri İstiklâl Marşı da 1921 Martında bu dergahta yazıldı. Öte yandan Sebilürreşad'ın yayınına bundan böyle Ankara'da devam edilecekti. Dergi bir ara Kayseri'de de yayımlandı.

Âkif, Anadolu'ya gelirken mebus olmayı aklından bile geçirmemişti. Tek gayesi halkı uyandırmak, irşad etmektir. Vaaz, hutbe ve yazılarıyla mücadeleye güç katmaktı. Bunda başarılı da oldu. Fakat şartlar onu Konya dönüşü bu defa karşımıza Burdur mebusu olarak çıkardı.

Birinci TBMM için yapılan seçimlerde Biga ve İzmit'ten seçilen Âkif, daha önce seçmenlerle görüşmesinden dolayı Burdur Milletvekili olmak istediğini bildirdi. Böylece, 25 Mayıs 1920'de Ankara'ya döndüğünde onu Büyük Millet Meclisi içindeki çalışmalar beklemekteydi.

Âkifi Meclis'teki görüşme ve tartışmalar içinde görmek pek mümkün değildir. Sanki o bu millete karşı son bir görev daha yapmanın ruhî hazırlığı içindedir.³⁸

Evet, savaş kazanılmış, yeni Türk devletinin ilanına çok az bir zaman kalmıştı ama bir şey daha gerekiyordu: Bu mücadelenin marşını yazmak.

Bu marşı yazmak Âkif'e nasip olacaktı.

37 Osman Arslan, Bir Mücadeleci: Âkif, Çınar dergisi Ocak 1977

38 Alemdar Yalçın, Meclis'te Âkif, Türk Edebiyatı dergisi Mart 1983 s. 9

İkinci Bölüm

İstiklâl Marşı Niçin Yazıldı, Nasıl Kabul Edildi

İstiklâl Marşı Niçin Yazıldı, Nasıl Kabul Edildi

İstiklâl Marşı'na duyulan ihtiyaç

Mehmet Âkif'in de Burdur Mebusu olarak bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açıldı. 3 Mayıs 1920 yılında ise, Anadolu'da ilk millî hükümet olan "Birinci İcra Vekilleri Heyeti" (hükümeti) kuruldu. Millî Savunma Bakanlığı'na Kozan Milletvekili Fevzi (Çakmak), Millî Eğitim Bakanlığı'na Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur ve Genelkurmay Başkanlığı'na Miralay İsmet (İnönü) Paşa getirildi. Hükümet başkanlığına ise Mustafa Kemal Paşa getirildi.

Ankara'da bu siyasî gelişmeler olurken, Yunan ordusu 15 Mayıs 1920'de İzmir'i işgal etti, ardından da Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başladı. Meclis, hiç vakit kaybetmeden aralarından seçtikleri "İrşad Encümeni"ni (Halk aydınlatma kurulu) üyelerini Anadolu'ya gönderdi. Bunlar, halkı Millî Mücadele konusunda bilgilendirmek ve aydınlatmakla görevlendirilmişlerdi. Zira Anadolu'daki bozguncu faaliyetlerin önlenmesi ve düşmana karşı direnişin öneminin anlaşılması en acil mesele durumundaydı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilen ve Anadolu'ya giderek halkı Millî Mücadele'nin amaçları ko-

nusunda aydınlatmakla görevli bulunan İrşat Encümeni üyelerinin halkla ve bilhassa cephede askerlerle yaptıkları görüşmelerde bir millî marşa duyulan ihtiyaç dile getirilmişti. Bunun üzerine Meclis'in bir oturumunda marş konusu gündeme geldi. İsmet İnönü ve diğer konuşmacılar bu ihtiyacı dile getirdiler. Böyle bir marş hem cephedeki askerin moralini yükseltecek hem de yeni kurulacak Türk devletini temsil edecek bir marş olacaktı. Ayrıca böyle bir marşa yabancı devletlerle olan ilişkilerde ve resmî törenlerde de ihtiyaç söz konusuydu. "Ankara'ya resmen gelen yabancı devletler sefaret heyetleri karşılanırken kendi marşları çalınıyor, fakat biz millî marş diye çalınacak bir şey bulamadığımızdan müşkül vaziyete düşüyorduk."³⁹

Bu arzu çeşitli görüşmelerde dile getirilirken İrşat Encümeni'nden bir grup İsmet Paşa ile bir araya gelerek cephede marş konusunu görüştüler. Bu görüşmenin bir sonucu olarak İsmet Paşa, bir gün Maarif Vekili Dr. Ziya Nur Bey'i ziyaret ederek: "Millî heyecanı koruyacak, millî azim ve imanı manevî alanda besleyerek zinde hâlde tutacak Fransızların Marsailles (marseyyez) marşına benzer bir marşın yazılmasını ordu adına teklif etti."⁴⁰ Bu teklif üzerine mesele, icra vekilleri toplantısında ele alındı. Görüşmeler sonucunda bir: "Millî marşın yazılması ve bestelenmesi" konusunda fikir birliğine varıldı. Maarif vekâletinin bu işi üstlenmesine karar verildi. Ayrıca Büyük Millet Meclisi'nde güfteleri inceleyecek bir komisyon kuruldu.

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürü Kazım Nami Duru'nun bu hususta hazırladığı 18 Eylül 1920 tarihli genelge Millî Eğitim Bakanı Dr. Rıza Nur'un imzasıyla vilayetlere ve okullara gönderildi. "Türk şairleri-

39 Nalbantoğlu, age. s. 55

40 Muhiddin Nalbandoğlu, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı, s. 22

nin nazar-ı dikkatine” başlığı ile de genelgenin bir sureti ilan olarak yayımlandı.

Maarif Vekâleti'nin bu gaye ile memleketin bütün şairlerini bir marş güftesi yazmaya davet ettiği bu ilanda:

a) Türk devletinin ebediliğini, Anadolu Millî Mücadele'sinin ruhunu Türk'ün istiklâl aşkı ile dile getirecek bir millî marş güftesinin yarışmaya açıldığı,

b) Yarışma sonucunda birinci gelen eserin besteleneceği,

c) Marş güftelerinin 3 ay içinde 21 Aralık 1920 tarihine kadar Ankara'ya Maarif Vekaleti'ne gönderilmesi gerektiği,

ç) Yarışmaya katılacakların ad ve adreslerini ayrıca kapalı bir zarfa yazarak güfteleri ile birlikte göndermeleri,

d) Yarışma sonucunda kazanan güfteye 500 lira mükâfat verileceği bildiriliyordu.⁴¹

Maarif vekilliği müsabakayı ve şartlarını ilan etmişti. Fakat vekilliğin istediği marşı kim yazacaktı? İstanbul'da kalan şairler, Anadolu'nun o zamanki heyecanı içinde bulunmadıkları için böyle bir marşı yazamazlardı. Anadolu'da bulunanlar bu heyecanı duyuyorlardı ama gerçekten kuvvetli bir eser ortaya koyacaklar mıydı? Bu, şüpheli görünüyordu. Fakat bu ilan üzerinden kısa denilebilecek bir zaman geçince memleketin dört bir yanından vekâlete şiiirler gelmeye başladı. Süre bitmiş, yarışmaya 724 eser katılmıştı. İçlerinde kıymet taşıyanlar olmakla birlikte hiçbirisi aranan özellikleri tam olarak taşııymıyordu. Özellikle de edebî zevki olan Hamdullah Suphi Bey, bunlardan hiçbirisini yeterli görmüyordu. Yani arzu edilen şiir bulunamamıştı.⁴²

En önemli eksik ise yarışmaya katılanlar arasında Âkif'in olmamasıydı. Çünkü böyle bir marş yazmak hem onun hakkıydı hem de en güzel o yazabilirdi. Zira başından

41 Mehmet Önder, İstiklal Marşı Belgeleri, Türk Edebiyatı Aralık 1986

42 Erişilgil, age. s. 360

beri Millî Mücadelenin içerisinde yer almış, dolayısıyla: “O günlere kadar olan mesai ve faaliyetleri dolayısıyla bir marş için lazım olan mevhumları gayet yakından görmüş ve yaşamıştı. Bütün memleket sathındaki şuurlu ayaklanmayı ta Ayvalık’ta ilk kurşun atıldığı anlardan beri bu mücadelenin bütün safhalarını adım adım takip etmiş, Konya, Antalya, Ankara, Afyon, İnebolu, Kastamonu ve kazalarında -çok zaman yürüyerek- gösterdiği cephenin en ileri hatlarına kadar İstiklâl yolundaki faaliyet ve konuşmaları, yakından müşahade ettiği halk ruhunu yaşamış ve yaşatmıştı.”⁴³

Böyle bir şiirin Âkif tarafından yazılabileceğini hemen herkes bilmekteydi. Eşref Edib bu genel kanaati şöyle belirtir: “Bu kadar azametli, heyecanlı, bu kadar kutsi hisleri, bu kadar ilahi nağmeleri kim terennüm edebilirdi: Bütün bu heyecanları, bu nağmeleri yüreğinde duyan ve yaşayan en yüksek, en ilahi bir belagatla yazan Mehmed Âkif’den başka kim vardı? Senelerden beri memleketin kaderini, ızdıraplarını bütün mefahirini söyleyen millet şairi Mehmed Âkif’den daha güzel kim milletin hislerini ifade edebilirdi?”⁴⁴

Aynı kanaati Hamdullah Suphi ve Mustafa Kemal de paylaşıyordu. Bu şiiri Âkif’ten başkası yazamazdı. Şimdilik bilmedikleri şey ise Âkif’in bu müsabakaya neden katılmadığı idi.

Âkif, para ödülü sebebiyle bu yarışmaya katılmamıştı. Bu konuda kendisini sıkıştıranlara verdiği cevap ise tam ona göre idi: “Milletimin kurtuluş müjdesini verecek, imanını terennüm edecek bir eseri parayla yazacak karakterde bir adam değilim.” Yahut: “Ben ne müsabakaya girerim. Ne caize alırım.”⁴⁵ demekteydi.

43 Nalbantoğlu age. s. 69

44 Edib age. s.155

45 Çantay, age. s. 62

Hamdullah Suphi, Âkif'in yarışmaya katılmama sebebini bir süre sonra Hasan Basri Çantay'la yaptığı bir görüşmede daha iyi anlayacaktı. Çantay bu olayı şöyle anlatır. Bir gün Maarif vekili Hamdullah Suphi Bey, Meclis'te beni gördü ve dedi ki:

— Şimdiye kadar 500'den fazla marş geldi. Ben hiçbirini beğenmedim. Üstadı ikna edemez misin?

Cevap verdim:

— Âkif Bey, müsabaka şeklini ve ikramiyeyi kabul etmiyor, eğer buna bir çare ve şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım.

Düşündü... “dur” dedi. “Ben kendisine bir tezkire yazayım. Arzusuna tabi olacağımızı bildireyim. Fakat tezkireyi kendisine siz verirsiniz.”

Ben de muvafık gördüm. Yarım saat sonra bana şu tezkireyi getirip verdi.

“Çok aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmalarındaki sebebin izâlesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdânelerinin matlub şiiiri vücuda getirmeleri maksadın husulü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişelerinizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyiç vasıtasından mahrum bırakmamanızı recâ ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetlerimi arz ve tekrar eylerim efendim.”⁴⁶

5 Şubat 1337(1921)
Umur-u Maarif Vekili
Hamdullah Suphi

46 Çantay, age. s. 63

Âkif'in Marşı yazmaya ikna edilmesi

Hasan Basri Çantay, Âkif'in marş yazmasını çok istemektedir, Hamdullah Suphi'nin mektubunu Âkif'e vermeden bir gün önce Meclis'te aralarında şöyle bir hadise geçer. Âkif'in yarışmaya neden katılmadığını ve marşı yazmaya nasıl karar verdiğini göstermesi açısından önemli sayılması gereken bu hadiseyi Çantay, şöyle anlatıyor: Meclis'te Âkif'le yan yana oturuyoruz. Çantamdan bir kağıt parçası çıkardım. Ciddi ve düşünceli bir tavırla sıranın üzerine kapandım. Güya bir şey yazmaya hazırlanmıştım. Üstad:

- Neye düşünüyorsun Basri?
- Mani olma işim var.
- Peki. Bir şey mi yazacaksın?
- Evet.
- Ben, mani olacaksam kalkayım.
- Hayır, hiç olmazsa ilhamından ruhuma bir şey sızar!
- Anlamadım.
- Şiir yazacağım da...
- Ne şiiri?
- Ne olacak. İstiklâl şiiri! Artık onu yazmak bize düştü.
- Gelen şiirlere ne olmuş?
- Beğenilmemiş.
- (Kemali teessürle) Yâ!
- Üstad, bu marşı biz yazacağız!

— Yazalım ama şeraiti berbat!

— Hayır, şeraiti filan yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak.

— Olmaz, kaldırılmaz, ilan edildi.

— Canım, vekâlet buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen Meclis'te kabul edilecek, güneş varken yıldızı kim arar?

— Peki, bir de ikramiye vardı.

— Tabi alacaksınız!

— Almam!

— Yahu, lâtife ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz, bunları düşünmeyin.

— Vekâlet kabul edecek mi ya?

— Ben Hamdullah Suphi ile görüştüm. Mutabık kaldık. Hatta sizin namınıza söz verdim.

— Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz?

— Evet!

— Peki, ne yapacağız?

— Yazacağız.

Tekrar tekrar: "Söz verdin mi?" diye sorduktan ve benden aynı kat'i cevapları aldıktan sonra elimdeki kâğıda sarıldı, kalemini eline aldı. Benim aldığım yapma hayale, o şimdi gerçekten dalmıştı.

Meclis, müzakere ile meşgul, Âkif, marş yazmakla. Ben müddeti kendisine kısaca göstermiştim. Birkaç gün sonra marş vermiş olacağız. Müzakere bitti. Âkif de engin hayalinden uyandı.

Aradan iki gün geçti. Sabahleyin erken üstad bizim evde, marş yazmış, bitirmiş. Fakat vaktin darlığından müşteki: "Yarına kadar sizde kalsın, göstermeyin, belki tadilat yaparsınız?" dedim. Artık (İstiklâl Marşı) yazılmıştı. Şimdi bunu -üstadı rencide etmeden- Meclis'ten nasıl geçirebiliriz?

Ben ve marşı çok beğenen -Hamdullah Suphi Bey- bu endişeyi çok derinden yaşadık.

Marş yazıldıktan sonra tezkireyi de göstermiştim.⁴⁶

Bu hatıradan Âkif'in Hamdullah Suphi'nin mektubunu daha sonra öğrendiği anlaşılıyor. Fakat Çantay dışındaki kaynaklar Âkif'in bu mektubu gördüğünü ve bunun üzerine marşı yazmaya karar verdiğini bildiriyorlar.

Nitekim Âkif'i yakından tanıyan bir başka isim M. Emin Erişilgil bu mektubu Âkif'in iki kez okuduktan sonra: "Demek ki, Maarif vekilince son çare benim yazmam imiş. Ben bir şey yazmazsam memleketi muhtaç olduğu telkin ve tehyiç vasıtasından mahrum etmiş olurmuşum; o hâlde bunu yazmak benim için bir vazifedir."⁴⁷ dediğini nakletmektedir.

Yine Çantay, kitabında tezkireyi sonradan Mehmet Âkife verdiğini yazmakta; fakat Nalbantoğlu, Çantay'ın Hamdullah Suphi ile pek anlaşamadıklarından bahisle: "Âkif beye vekaletin mektubundan ve Hamdullah Suphi ile konuştuklarından hiç bahsetmediğini belirtmekte ve Hasan Basri'nin: "Hamdullah Suphi'nin mektubundan Âkif Bey'in hiç haberi olmamıştır." ifadesine yer vermektedir."⁴⁸

Olayın aslı ne olursa olsun önemli olan Hamdullah Suphi'nin isteği ve Hasan Basri Çantay'ın tavassut ve teklifi üzerine Âkif'in marşı yazmaya karar vermesidir. Dolayısıyla marşın yazılmasında etkili iki isim; Hamdullah Suphi ile Çantay olmuşlardır.

46 Çantay, age. s. 63-64

47 Erişilgil, age. s. 360

48 Nalbantoğlu, age. s. 66-67

Marş nasıl yazıldı

Mehmet Âkif, bu kararın akabinde Taceddin Dergahı'ndaki odasına kapandı ve yazmaya koyuldu. Kimi zaman Meclis'te herkes müzakerelerle meşgulken, kimi zaman evde, sokakta, camide vs. mısralar bir bir Âkif'in gönlünden kağıda dökülmeye başladı.

Yukarıda da belirtildiği gibi şiir, zaten Âkif'in gönlünde ve beyninde hazırды. 1910'lardan beri İstiklâl Marşı'nı hatırlatan mısralar, beyitler, kıtalar yazmıştı. Hatta o günlerde Dışişleri Bakanlığı Umur-u Siyasiye Müdürü olan Hikmet Bayur'a göre Âkif, yarışmaya katılmak düşüncesinde olmasa da bu konuda bir şeyler yazmaya çoktan başlamıştı. Bayur bu durumu şöyle açıklıyor: "Âkif, İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya katılmak istememişti. Birçok dostu ve ben onun da katılmasında direndik. Belki bu direnmeler yüzünden başlangıçta yarışmaya katılmak düşüncesi olmasa da bu konuda bir şeyler yazmaya koyuldu. Bazı akşamları Dışişleri Bakanlığı'na uğrar, beni alır ve birlikte gezerken yazdığı beyitleri okurdu. Aramızda tartışmalar olurdu, ancak okuduklarını çok beğenirdim."⁴⁹

Dolayısıyla iş sadece Âkif'in gönlündekilerin kağıda dökülmesine ve kimi mısralarını yazdığı marşın tümüyle ortaya çıkıp yazılmasına kalmıştı.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi Âkif, marş Ankara'daki ikametgahı olan Taceddin Dergahı'nda yazdı. Eşref Edib bu konuda şu bilgileri veriyor. "Üstad, Ankara'daki bütün şiirlerini İstiklâl Marşı'nı hep bu dergahta yazmıştır. Yüzerce asır Türk milletiyle beraber yaşayacak olan bu marş ne vakit okusam, Taceddin Dergahı'ndaki üstadın bu şiiri yazarken düşündüğü zamanları hatırlarım. Odanın bir ta-

49 Çağbayır, age. s. 343

rafına çekilmiş elinde ufak bir kağıt... Tefekküre dalmış... ara sıra bir kelime yazıyor... bazen yazdığını çiziyor... sonra tekrar yazıyor... bazen saatlerce düşünüyor.” Edib’in verdiği bir başka ayrıntı da şöyledir: “Üstad, marşı yazdığı günlerde erkenden kalkardı. Aynı odada yatan ben de çayını demler getirirdim.”⁵⁰

Dergâhtaki ilginç bir olayı da Cemal Kutay, bu olaya tanık olan bir zattan dinlediklerinden naklen şöyle anlatır: “Âkif, Ankara’daki Siraceddin Mahallesi’ndeki taş medresenin (meşrutası) olan tek katlı yapının (Taceddin Dergahı) üçüncü odasında İstiklâl marşını yazmaya başlar. Bir gece, birden uyanmış. Kağıt aramış... yok. Hâlbuki ilham heyecanlı bir pınar gibi akıyor... Elinde kurşun kalem, yer yatağının sağındaki duvara dönmüş:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Sabah namazına kalkan oda komşusu Hafız Bekir Efendi (Konya mebusu) Mehmet Âkif’i elinde çakısı, duvardaki kıtayı silerken gömüş.”⁵¹

Marşın yazıldığı mekânlardan birisi de Meclis’ti. Bu durumu yakında gözleyen Çantay: “(Âkif) Marşın bazı mısralarını Meclis görüşmeleri sırasında yazmıştır. Öyle ki, Meclis en hararetli görüşmelere daldığı anlarda bile, o bütün dikkatini mısralarında toplamış, etrafından habersiz sürekli yazar, yazar. Tâ ki müzakereler bittiği anda o da daldığı ulvî âlemden uyanır gibi kendine gelirdi. Nasıl ki değirmenci,

50 Edib, age. s. 153

51 Nalbantoğlu, age. s. 78

değirmeni dönerken uyur da değirmen durduğu an uyanırsa o da Meclis görüşmeleri sırasında şiirine dalar, görüşmeler bitip gürültü durunca birden o âlemden uyanırdı.”⁵² der.

O zamanlar Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin müdürlüğünü yapan Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun konuyla ilgili şunları anlatır: “Bir öğle yemeğinden sonra büromda çalışırken bizi ziyarete geldiğini görmüştüm. Âkif, bir parça dalgındı... İşte genç gözlerime çarpan yedi kelime: “Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak...”

Onun çalıştığını görünce kendisini lafa tutamadım. İşime devam ettim. Aradan ne kadar zaman geçti bilmem. Belki yirmi dakika, belki yarım saat. Birden neşeli bir sesle bana hitap ettiğini duydum:

— Dinle bakalım delikanlı!

— Buyur, Üstad...

Sana bir şey okuyacağım. Bakalım nasıl bulacaksın?

“Esağfurullah Üstad” demeye vakit bırakmadan gayet hafif bir sesle okumaya başladı:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak,
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

— Nasıl buldun?

Sehl-i mümtenî...

— O kadar ileriye gitme... Beğenilir mi dersin?

— Hâkimiyet-i Milliye'nin bunu neşrecek sayısı kapışılır kanaatindeyim. Tamamladınız mı?

— Henüz değil... Fakat yarın öğleye kadar bitirmeye mecburum.

52 Çağbayır, age. s. 241

— Neden bu acele üstadım?

— Acele mi? Bunu İstiklâl komisyonuna vereceğim; Hakimiyet-i Milliye'ye değil! En son müddet yarın.

— Öyle ise Üstad, beş yüz lirayı kazanacağınıza yemin edebilirim.

Âkif, gözlerini odanın bir köşesine daldırarak heyecanda boğulan bir sesle:

— Beş yüz lira mı? Onu almayacağıma temin ederim. Fakat bugünkü isyanı en iyi ben ifadelendirmek istiyorum. Bunun için bilmezsin, ne büyük istek var?⁵³

Marşın Meclis'e gönderilmesi ve yayımlanması

Nizamettin Nazif'in bu hatırasından da anlaşılacağı gibi marş, 48 saatlik bir sürede tamamlandı. 7 Şubat 1921'de arkadaşlarından birisi vasıtasıyla Maarif Vekaleti'ne imzasız olarak teslim edildi. Fakat müsabaka heyeti Âkif'in şüirini tanımakta gecikmedi.⁵⁴

Öte yandan ilk önce 17 Şubat 1337 (1921) tarihli Sebilürreşad ve Hakimiyet-i Milliye gazetesinde: "Kahraman Ordumuza" ithaf edilerek basıldı. Ardından 21 Şubat 1921'de Kastamonu'da çıkan Açıksöz gazetesinde "Şair-i azam ve muhterem Mehmed Âkif Bey Efendi üstadımız (İstiklâl Marşı) ünvanlı bir bediai nefiseyelerinin ilk neşri şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mübarek hisleri titreyen bu abide-i sanatı kemali hürmet ve muhabatla dercederiz."⁵⁵ takdimiyle yayımlandı.

Marşın yazıldığından İstanbul'daki yurtseverlerin de

53 Çağbayır, age. s. 243

54 Nalbant, age. s. 107

55 Edib, age. s. 156

haberi oldu. Şiirin yayımlandığı Açıksöz gazetesini bir şekilde elde eden Muallim Ahmet Halit, marşı işgal altındaki İstanbul'da gizlice neşrederek halka dağıttı.⁵⁶

Meclis'teki ilk görüşme

Millî Eğitim Bakanlığı'na gönderilen şiirler arasından seçilen yedi şiir Meclis'e getirildi. Âkif'in şiiri finale kalan bu yedi şiir arasındaydı. Meclis Başkanlığı bakanlığın konuyla ilgili tezkiresini Meclis'in 26 Şubat 1337 (1921) tarihli oturumunda gündeme alarak görüşmeye başladı.

Meclis'in bu oturumunu, ikinci başkan vekili Hasan Fehmi Bey yönetmekteydi. Başkan ilk sözü olarak İstiklâl Marşı hakkında Maarif Vekâleti'nden gelen tezkirenin Maarif Encümeni'ne gönderilmesini teklif etti.

Kırşehir mebusu Yahya Galip Bey'in gönderilen şiirlerin basılması teklifi üzerine bu şiirlerin Meclis matbaasında bastırılarak mebuslara dağıtılmasına karar verildi.

İkinci görüşme

Meclis 1 Mart 1921 tarihinde marşla ilgili olarak toplandı. Bu toplantı aynı zamanda Meclis'in ikinci çalışma yılının ilk günü olduğu için oturuma bütün mebuslar gelmişti. Hatta dinleyiciler de bütün locaları doldurmuştu. Meclis başkanlık kürsüsünde oturan Mustafa Kemal açılış konuşmasını yaptı.

Bu konuşma, İstiklâl Mücadelesi'nde gelinen noktayı göstermesi açısından çok önem taşımaktaydı. Konuşmada Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'nin durumu, Meclis'in açıldığı 23 Nisan 1920'den bu yana geçen yaklaşık bir yıllık süre içerisinde yapılanlar özetlenmekteydi: "Yur-

56 Nalbantoğlu, age. s. 109

dun her tarafında yıkıcılık ve düşmanlık dalgaları kabarıyor. Birtakım hainler, İtilaf Devletleri'nin koruması ve desteği ile Millî hareketi boğmaya çalışıyor. Dâhili isyanlar alevleniyor. Efendiler, hatırlatmak isterim ki, azmimizi ve imanımızı sarsmak için içerde çıkartılan üzücü olaylar sürerken, düşmanlarımız dışardan da baskı ve zalim teşviklerinden bir an bile gecikmiyorlar. Batıda Yunanlılar ve güneyden Fransızlar ve onların silahlandırarak saldırttığı Ermeniler, doğuda Ermenistan tarafındaki memleketimiz istila altında; işgal edilen sınır ve cepheler çevresindeki Müslüman halkı bin bir çeşit zulümle öldürmeyle yok etmenin çabasındalar. Mütarekeden sonra düşmanlarımız tarafından silahları alınarak, varlıkları kaldırılarak eritilen orduları az zamanda adeta yeniden kurduk; yenileme, donatma ve giydirmeyi başardık. Bugün her cephede muzaffer olarak çarpışan ve vatan savunmasının ne demek olduğunu çok iyi anlamış ordularımız vardır. Bu ordular sayesinde doğuda Ermeni zaferini kazandık ve Batıda Yunanlıları yendik. Doğu kuvvetlerimizin etkili gücü bizi Millî davamızın önemli noktalarından olan Kars, Ardahan ve Artvin'i geri almaya muvaffak kıldı. Ordularımız memleketimizin tam bağımsızlığını koruma gücünü göstermeye ve ispat ekmeye hazır bulunuyorlar. Ne zaman başladığı bilinmeyen zamanlardan beri İstiklâlin şerefi ile yaşayan milletimizin feci bir izmihlalle tükeniyor gibi görünmüşken esaretin dağlarına karşı evladını ayaklanmaya davet eden atalarımızın sesi kalplerimizde yükseldi. Ve bizi "İstiklal Savaşı'na" davet etti. Artık üzüntü ve yılgınlık günleri geride kaldı. Memlekete kurtuluş ve doğru yolu işaret etmiş ve bütün milleti kendi İstiklâl bayrağı altında toplamış olan Büyük Millet Meclisimiz ikinci çalışma yılına girerken ben ufkumuzda gelişmeye başlayan ışıkların bu

kadar felaket görmüş olan bedbaht vatanımızda bir hayırlı sabah olmasına dua ediyorum.”⁵⁷

Bu konuşmadan sonra, mebusların finale kalan yedi şiir de okunsun, teklifleri üzerine kürsüye gelen Hamdullah Suphi: “Arkadaşlar, hatırlarsınız maarif vekâleti son mücadelemizin ruhunu dile getirecek bir marş için şairlerimize başvurmuştur. Birçok şiirler geldi. Aradan yedi tanesi uygun olarak görülmüş ve ayrılmıştır.” dedikten sonra Meclis’e şu bilgiyi verdi.

“Bakanlık, yapmış olduğu incelemede çok üstün bir şiir aramak gereğini duyduğu için ben şahsen Mehmet Âkif Beyefendi’ye başvurudum.” dedikten sonra Âkif’in bu yarışmaya neden katılmadığını ve nasıl ikna edildiğini anlatıp sözlerini şöyle tamamladı: “Bu şart ile büyük dinî şairimiz bize olağanüstü güzel bir şiir gönderdiler. Diğer altı şiirle birlikte incelemek üzere görüşlerinize sunacağız. Seçim size aittir.”⁵⁸ Bu açıklamaların ardından Mehmet Âkif’in şiirini yani İstiklâl Marşı’nı okudu.

Hamdullah Suphi şiiri okuyup bitirdikten sonra: “Bize ulaşan 700’den fazla şiir içinden Âkif’ininki de dâhil üç tanesini seçtik ve ordu kumandanlıklarına gönderdik. Maarif Vekili imzasıyla kumandanlara yazdığım mektuplarda ‘Askerlerinizi toplayarak bu şiirlerin her birini ayrı ayrı okuyunuz. Hangisinin asker üzerinde daha derin bir heyecan ve coşkunluk tevlit ettiğini müşahede ederseniz kendi mütalalarınızın da eklenmesiyle tez elden bildiriniz.’ demiştim.

“Kahraman Ordumuza” ithaf edilecek olan marş böylece Büyük Meclis’in kabulünden evvel ordu’ya beğendirmek ve tasvip ettirmek gayesini takip ettim. -O günlerde cepheleer arka arkaya çökmekte idi. Eskişehir’in sükûtu,

57 Edib, age. s. 159

58 Nalbantoğlu, age. s. 254

hatta Ankara'nın istilası dahi gün meselesi idi. Hükümetin Sivas'a kadar çekilmek hesabı vardı. Ordu her an Sakarya gerisine çekilmek üzere idi. Askerlerimizin maneviyatı son derece sarsılmıştı.- İşte bu durumda Âkif'in yazdığı İstiklâl Marşı cephelerde neferlere okunmuş ve kısa zaman zarfında gönderilen sitayişkar mektuplarından edindiğim intiba bu eserin aradığımız eser olduğuna kanaatimi kuvvetlendirdi. Bunun üzerine söz verdim. Meclis'te önce Âkif'in şiirini okuyacaktım.”⁵⁹

Tok sesli ve iyi bir hatip olan Hamdullah Suphi'nin bu heyecanlı tabiatı şiirle birleşince mebuslar ve dinleyiciler şiir bittiğinde ayakta alkışladılar. Bu bütünleşmede şüphesiz en önemli sebep marşın metniyle dinleyicilerin duygu ve düşünceleri arasındaki uyumdu. Marş herkesin duygularına tercüman olmaktaydı.

Bundan sonrasını Eşref Edib'den dinleyelim: “Maarif Vekili bu marş Büyük Millet Meclisi kürsüsünden okuduğu zaman mebusların alkışlarından Meclis'in tavanları sarsılıyordu. Ruhları o kadar heyecan kaplamıştı ki bütün Meclis yekpare bir kalp hâlinde dalgalanıyordu. Üstad ise (Mehmet Âkif) mahcubiyetinden başını kolları arasına sokmuş, sırasının üstüne iyice yumulmuştu. Meclis'in o günkü heyecanı fevkalade idi. Mebusların hissiyatı cuşu huruşa gelmişti. Herkes imanının yükseldiğini görüyordu. Al sancağın dalgaları gönülleri heyecandan heyecana sürüklüyordu. Millettin hürriyet ve İstiklâl yıldızının dünyalar durduka parlayacağına bütün gönüller imanla dolmuştu. Vecd içinde titreyen kalpler bir kalp olarak bütün sesler bir ses olarak bağırıyordu: 'Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet/ Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl' O gün fezalar

59 Nalbantoğlu age. s. 105

yalnız bu sesle dolmuştu.”⁶⁰

İstiklâl Marşı, mebusların isteği üzerine tam dört kez daha okundu. Böyle bir marşı dört kez okumayı bir şeref telakki eden Hamdullah Suphi daha sonra diğer şiiirleri de okumak istedi fakat meclis buna gerek görmedi. Hamdullah Suphi, ölümüne yakın bu hatırayı şöyle anlatmaktadır. “O gün pek heyecanlıydım. Âkif’in ölmez eserini Büyük Millet Meclisi’nde ben okudum. Meclis tarafından büyük bir tezahüratla karşılandı. Alkışlandı, defalarca alkışlandı. Meclis manzumeyi ayakta dinlediği gibi Atatürk de ayağa kalkmış alkışlıyordu. Herkes heyecan içerisinde idi.”⁶¹

Böylesi bir olay şüphesiz Âkif’i de çok heyecanlandırmıştı. Eşref Edib Âkif’in bu heyecanını şöyle anlatıyor: “O gün üstad için en muazzam bir gündü. Hayatında bu kadar heyecanlı bir gün geçirmediğini söylüyordu.”⁶² Nitekim heyecanından, mahcubiyetinden Meclis’te duramamış, salona çıkmıştı.

O günkü görüşme, Balıkesir Milletvekili Abdulğafur Efendi’nin yaptığı dua ile sona erdi.

Marşın kabul edilişi

İstiklâl Marşı’nın resmen kabulü ise Meclis’in on bir gün sonraki oturumunda yani 12 Mart 1921 tarihli Dr. Adnan Adıvar’ın başkanlık yaptığı oturumunda gerçekleşti. Fakat Âkif bu oturuma katılmadı. Erişilgil, Âkif’in bu görüşme sırasında kendi şiiirini öven konuşmalardan sıkıntı duyarak tevazuundan dolayı salondan çıktığını söylemektedir.⁶³

60 Edib, age. s. 159

61 Nalbantoğlu age. s. 119

62 Edib, age. s. 163

63 Erişilgil, age. s. 363

Bu görüşmeyi Eşref Edib şöyle anlatıyor. Meclis'in 12 Mart 337 içtimaında da İstiklâl marşının resmen kabul merasimi yapıldı. Kastamonu Mebusu Suad Bey kürsüye çıktı: "Bendeniz" dedi. "Âkif Bey'in diğer eserlerini de okumuştum. Esasen bir marş bir milletin heyecanlarını, taahhüsâtını terennüm etmek itibariyle kıymetli ise de Âkif Bey'in son yatığı İstiklâl Marşı'ndan evvel inşad etmiş olduğu şiirler zaten bidayeti inşadından çok evvel bizim hayatımızı, taahhüsâtımızı ifade etmiştir. Kendisinin memleketin taahhüsâsıtına karşı ne kadar kudretli şiiriyesi olduğunu, garp ve şark âlemi hakkındaki taahhüsâtının en güzel numunelerini (Safahat) ismindeki eserleri gösterir. Bendeniz kendi namıma Mehmed Âkif Bey'in büyük bir alaka ile tertip ettiği eseri tetkik etmek istemem. Tahsisen bu meselede.. Bunların içinde yazmış olduğu şiirlerin en güzeli İstiklâl Marşı'dır. Ve bundan evvel de Meclis'te büyük bir vecd uyandırmıştır. Onun için duru diraz metaala etmeksizin bunun tasvip edilmesini teklif ederim."⁶⁴

Konu ile ilgili başka mebusların da söz aldığı bu oturumun sonunda çoğunluğu Mehmet Âkif'in şiirinin kabulünü isteyen konuşmalardı. Görüşmeler sonunda Balıkesir Mebusu Hasan Basri Çantay'ın "Bütün Meclis'in ve halkın takdiratını celbeden Mehmet Âkif Beyefendi'nin şiirinin tercihan kabul edilmesi"⁶⁵ şeklindeki teklifi aynı muhtevadaki diğer tekliflerle oya konuldu ve büyük bir çoğunlukla kabul edildi.

Sıra şiirin yeniden okunmasına gelmişti. Kırşehir Mebusu Müfid Efendi'nin teklifi üzerine şiir Hamdullah Suphi tarafından kürsüden bir daha okundu. Konya Mebusu Refik Bey'in: "Milletin ruhuna tercüman olan işbu İstiklâl Mar-

64 Edib, age. s. 163

65 Çantay, age. s. 71

şı'nın ayakta okunması" teklifi üzerine de ayakta dinlendi. Meclis üyelerince alkışlandı. Konu ile ilgili görüşmeler bir süre daha devam etti ve Âkif'in şiiri Meclis'in 12 Mart 1921 tarihli oturumunda Cumartesi günü saat 17.⁴⁵ de oy çokluğu ile millî marş olarak kabul edildi.⁶⁶

Sonrası

Meclis, nihayet aradığı marşı bulmuştu. Âkif, vaat edilen 500 lirayı almadı. Oysa o günlerde büyük bir maddî sıkıntı içerisinde idi. "Meclis, İstiklâl Marşı'nı alkışlar ve göz yaşları arasında kabul ederken de cebinde Zonguldak Milletvekili Hayri'den borç olarak aldığı iki lirası vardı. Ve sırtında pardösü dahi yoktu."⁶⁷

Eşref Edib, bu durumun çok kimselerce tuhaf görüldüğünü belirttikten sonra şu hatırayı nakleder: "Bahusus o sırada sıkıntısı vardı. Bu ikramiyeden bahsedene çok kızardı. Baytar Şefik de bir gün bu sebeple üstattan fena bir azar yedi. Üstad Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek soğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiare ederek giyerlerdi. Bir gün Şefik:

— Âkif Bey, şu mükafatı red etmeyip de bir muşamba yahut bir palto alsaydın daha iyi olmaz mıydı? diyecek oldu. Hiddetinden ne hâllere geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için tamam iki ay Şefik'le konuşmadı.⁶⁸

Sebulürreşad'ın 21 Mart 1921 tarihli nüshasında bu paranın Dar'ül mesai (iş evi) denilen ve Müslüman kadın ve çocuklara iş öğretmek maksadıyla kurulan hayır derne-

66 Düzdağ, age. s. 83

67 Nalbantoğlu, age. s. 140

68 Edib, age. s. 165

ğine bağışlandığı belirtilmektedir.⁶⁹ Mahir İz, bu paranın Sarıklıla hastanesindeki gazilere hibe edildiğini söylemektedir.⁷⁰

Mehmet Âkif, vaat edilen mükafatı almadığı gibi bu müstesna şiirini Safahat'ına da almadı. Niçin böyle yaptığını soranlara da: “O şiir artık benim değildir. O, milletimin malıdır. Benim milletime karşı en kıymetli hediyem budur.”⁷¹ diyerek onu milletine armağan etmiştir.

Öte yandan bu şiirin nasıl bir duygu hâli içinde yazıldığını anlatmak için hasta yatağında şu bilgileri vermişti. “İstiklâl Marşı... O, ne samimi ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ruhların ızdıraplar içinde halâs dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir, bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz. Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım.”⁷²

Marşın bestelenmesi

Mehmet Âkif'in “Kahraman Ordumuza” ithaf ettiği İstiklâl Marşı, Meclis'in 12 Mart 1921 tarihli oturumunda resmen kabul edilmiş, sıra bu marşın bestelenmesine gelmişti. Bu konuda hiç vakit kaybedilmedi. Kabulden bir gün sonra yani 13 Mart 1921 de Meclis İkinci Başkanı Mustafa Adnan (Adıvar) imzasıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na bir yazı gönderildi. Meclis bu konuda görevi, bakanlığa vermiş oldu.

69 Nalbantoğlu, age. s. 272

70 Mahir İz, Yılların İzi s. 129

71 Edib, age. s. 164

72 Edib, age. s. 164

İlgili yazıda: “İstiklâl Marşı’nın 12. 3. 1921 de Heyet-i Umumiyece kabul edildiği ve bestesi için gereken muamelelerin yapılması istenmekteydi.”⁷³

Millî Eğitim Bakanı, Hamdullah Suphi Bey, marşın bestesinin de en az güftesi kadar önemli olduğunu bilmekteydi. Yani konu önemliydi ve titizlik gösterilmesi gerekiyordu.

Öte yandan Millî Mücadele’nin en yoğun günleri yaşanmaktaydı. Yunanlılar Ankara yakınlarına kadar gelmişlerdi. Meclis’in bir başka yere taşınması bile düşünülmekteydi. Dolayısıyla bu işle Meclis ilgilenemeyeceği gibi bakanlık da bu imkândan yoksundu.

Hamdullah Suphi, bütün bu olaylara rağmen meselelerin peşini bırakmadı. Zaten konuyla ilgili ilk ilanda marşın besteleneceği de duyurulmuştu. Sonunda bakan: “Bakanlığın aracılığıyla beste yarışmasının Kızılay Genel Merkezi’nce açılması 500 liralık ödülün bu cemiyetçe ödenmesi görüşüne vardı.”⁷⁴ Bu ilanla birlikte beste yarışması da kamuoyuna duyurulmuş oldu.

Bu arada besteler gelmeye başladı. Ali Rıfat (Çağatay), Ahmet Yekta (Madran), Rauf Yekta, Sadeddin Kaynak, Osman zeki (Üngör), Hüseyin Sadeddin (Arel), Suphi Ezgi, Neyzen Asım Bey gibi ünlü isimlerin de katıldığı bu yarışmada 1922 Mayıs ayı başında gelen bestelerin sayısı elli beşi bulunmuştu. Yarışmaya katılan otuz civarındaki bestecinin çoğu musiki öğretmeni idi. Bir kısmı ise milletvekili ya da tanınmış bestekârlardı.

Besteler gelmişti ve şimdi mesele, bu besteler arasında nasıl bir seçim yapılacağı idi. Yeni Millî Eğitim Bakanı Balıkesir Milletvekili Vehbi (Bolak) Bey, Telif ve Tercüme

73 Önder, agm.

74 Önder, agm.

Kurulu Başkanlığı'na bir yazı yazarak kurulca seçilecek bes-
tenin Paris Müzik Akademisi'ne gönderilmesini istedi.⁷⁵

Bu gelişme milletvekilleri arasında huzursuzluk hatta tepkiye sebep oldu. En büyük tepki de Kazım Karabekir'-den geldi. Bu tepkiler üzerine bu karardan vazgeçildi.

Hükümet ve Bakanlık düzeyinde bunlar olurken bes-
tekârlar da "Kendi bestelerini yayımlamaya, buldukları
şehir ve bölgelerde korolarda söyletmeye çaldırmaya baş-
ladılar.⁷⁶ Böylece Türkiye'nin değişik bölgelerinde değişik
besteler çalınıp söylenmeye başlandı. Bu durum bir süre
böyle devam etti.

Bu arada büyük zafer kazanılmıştı. Beste işi artık ke-
sin bir sonuca bağlanabilirdi. Bu arada İstanbul ile de zafer
dolayısıyla bir bağlantı sağlandığı için bestelerin İstanbul'-
da kurulacak bir komisyon tarafından seçilmesi düşünüldü.
Fakat ortada bir başka problem daha vardı. Birçok bestede
marşın tamamı alırken kimilerinde bir kısmı söylen-
mekteydi. İstiklâl Marşı'nın uzun olduğu kanaatini hemen
herkes paylaşıyordu. Kısaltılmalıydı ama hangi bölümleri
alınmalıydı. Konuyla ilgili yapılan toplantıda alınan kararı
beğenmeyen Mustafa Kemal düşüncelerini şu şekilde dile
getirdi. "İstiklâl Marşı'nın uzun olmaması noktasında mu-
tabıkız. Söylenildiği ve çalındığı zaman herkesi uzun uzun
ayakta tutması elbette doğru olmaz. Ancak bu marşın İst-
tiklâl davamızı anlatışı cihetiyle büyük bir mânâsı vardır.
Benim en beğendiğim parçası da budur. Siz ise bu parçayı
marştan çıkarmaya karar vermişsiniz. 'Hakkıdır, hür yaşa-
mış bayrağımın hürriyet/Hakkıdır hakka tapan milletimin
istiklâl' Benim bu milletten daima hatırlamasını istediğim

75 Çağbayır, age. s. 279

76 Önder, agm.

vecize işte bunlardır.”⁷⁷

Marşın bestesinin Ankara’da belirlenmesi imkânsız hâle gelince İstanbul’da bir komisyon kuruldu. Musiki Encümeni Başkanı Ziya Paşa’nın başkanlığında kurulan bu komisyon 12 Temmuz 1923 günü Ali Rifat Çağatay’ın bestesini seçti. Ve durumu bakanlığa bildirdi.⁷⁸ Bakanlık da bu besteyi diğer bakanlıklara ve okullara bir tamimle duyurdu. Bu tamim gereğince 1924’ten 1930 yılına kadar İstiklâl Marşı bu beste ile söylendi.⁷⁹

Bestenin İstanbul tarafından belirlenmesi itirazlarla karşılandı. Müzik öğretmeni M. Zati Arca, İzmir’e ziyaret için geldiğinde M. Kemal’le görüşerek Ali Rifat’ın bestesinin; “Batı armoni kurallarına uymadığını, İstanbul kararının iptalini ve eserlerin Viyana Konservatuarı’na gönderilmesini talep etti.”⁸⁰

Konuyla yakından ilgilenen M. Kemal, bu meseleyi Fevzi Çakmak ve Millî Eğitim Bakanı İsmail Safa Özler ile görüşeceğini söyledi. Gerçekten de Ankara’ya dönüşünde yeni bir komisyon kurulması ve eserlerin yeniden incelenmesi kararlaştırıldı fakat; “O zamanın askerî ve siyasî vaziyetleri dolayısıyla bestelerin yeniden tetkiki ve bir karara varılması mümkün olmadı.”⁸¹ Bu olaylardan bir yıl sonra Ankara’ya Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Şefi olarak gelen Osman Zeki Üngör, Ankara’da verdiği ilk konserinde kendi bestesini de çalmıştı. 11 Mart 1924 de gerçekleşen bu konserde bulunan Atatürk ve eşi Latife Hanım bu besteyi çok beğendiler. Bu olaydan altı yıl sonra armonik düzenle-

77 Nalbantoğlu, age. s. 149

78 Nalbantoğlu, age. s.151

79 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c. 4 s. 30

80 Çağbayır, age. s. 280

81 Nalbantoğlu, age. s. 151

mesi Edgar Manas, bando düzenlemesi İlhan Servet Künger tarafından yapılan Osman Zeki Üngör'ün bestesi Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Marş Bestesi olarak kabul edildi.⁸²

Zeki Üngör, marşın besteleniş hikâyesini şöyle anlatıyor: “İstiklâl Savaşı'nın devam ettiği sıralarda ben Muzikayı Hümayun Muallimi idim. Yani doğrudan doğruya saraya bağlı idik. Bando, fasıl takımı ve orkestra benim emrimde idi. Şişli'de Uğurlu Han'ın dört numarasında oturuyordum. Kurtuluş ordusu süvarilerinin İzmir'e girdiklerinden iki veya üç gün sonra evimde talim terbiye kurulu üyesi ve uzmanı dostum Haydar merhumla oturuyorduk. Kapı çalındı. İlkokul muallimi İlhan merhum geldi. Büyük bir heyecan içinde süvarilerin İzmir'e girişlerini anlatmaya başladı. Hepimiz coşmuştuk. Hemen kalkıp piyanonun başına geçtim. Ve derhal içimden doğan parçayı çalmaya başladım.

Böylece marşın ilk (ti) yerine kadar olan akort çıktı. Bu şekilde iki üç mezür yaptım. Arkadaşlarım: Aman dediler çok güzel bir şey olacak. Bunun üzerine İhsan'a İzmir'in kurtuluşunu ve büyük zaferi bütün teferruatı ile anlatmasını rica ettim. O anlattı ben çaldım. Böylece eserin kısa zamanda taslağı ortaya çıktı. Ertesi gün de çalıştım. İki gün sonra beste bitti. Götürüp arkadaşlara gösterdim. Çok beğendiler. Bunun üzerine bu müziği Millî Marş olarak takdime karar verdim. Kıymeti hakkında daha kesin bir fikir edinmek maksadıyla da besteyi; Viyana Konservatuar Müdürü'ne gönderdim. On gün sonra müdürden gelen bir mektupta eserin çok orijinal bulunduğu ve melodisinin Türk milletinin ihtişamına yakışacak şekilde olduğu belirtilerek tebrik ediliyordum. Bu mektup geldikten on beş gün sonra beni Ankara'ya çağırdılar, gittim. Bana Muzikayı Hümayun'u bütün kadrosu ile Ankara'ya taşımak görevi verildi. Bunun

82 Türk Dili ve edebiyatı ansiklopedisi c. 4 s. 30

üzerine tekrar İstanbul'a döndüm. Ve Ankara'ya ilk olarak başlarında piyanist Sadri'nin bulunduğu beş kişilik bir heyet yolladım. Bir ay sonra da kimseye bir şey söylemeden Ankara'ya gittim. Ve hemen İstanbul'daki arkadaşları bir telgraf-la çağırdım. Üç gün sonra geldiler. Böylece Millî Marş'ı bu kurulla ilk defa olarak Ankara'da verilen o baloda Atatürk'ün huzurunda çaldık. İşte Millî Marş böyle bestelendi.”⁸³

83 Etem Üngör, Türk Marşları s. 73, Nalbantoğlu, age. s. 153

Üçüncü Bölüm

Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı ve Değerlendirmeler

Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı ve Değerlendirmeler

Yarışmaya katılan diğer şiirler

Meclis'e gönderilen şiirlerin sayısı 724'tü. Bunlar arasında Maarif Vekâleti'nce Âkif'in şiiri ile birlikte yedi şiir seçilerek Meclis matbaasında bastırılıp Meclis'teki ilk görüşmelerden sonra milletvekillerine dağıtılmıştı. Bu şiirler hakkında da bilgi sahibi olunması ve Âkif'in şiirinin seçilmesinde ne kadar isabetli olunduğunun görülmesi açısından şiirleri buraya alıyoruz.

İstiklâl Türküsü / Ali Suavi

Millet aşkı, din aşkı, vatan aşkı uyansın
Yurduma göz dikenler al kanlara boyansın.
Ya ben, ya onlar diyen silâhına dayansın
Türk oğludur bu millet,
Türkündür bu memleket

Düşman gözü tutamaz, yanar dağlar başını
Bağrımızda saklarsız vatanın her taşını
Yurdumuza yan bakan döker gözün yaşını
Türk oğludur bu millet,
Türkündür bu memleket

Can veririz her zaman hürriyetin yoluna
“Ya gazi, ya şehid”lik ne devlettir kuluna
Ata emanet etmiş namusunu oğluna
Bize Türk oğlu derler
Hep bizimdir bu yerler

(Başlıksız) / Hüseyin Suad

Türkün evvelce büyük bir pederi
Çekti sancağa hilâl-i seheri
Kanımızla boyadık bahr ü berri
Böyle aldık bu güzel ülkeleri
İleri arş ileri, arş ileri
Geri kalsın vatanın kahpelere

Seni ihyâ için ey namı büyük
Vatanım uğruna öldük, öldük
Ne büyük kaldı bu yolda ne küçük
Siper oldu sana dağlar gibi Türk
Yürü, ey milletin efrâdı yürü
Ak süt emmiş vatan evlâdı yürü

Vatan evlâdını kurban edeli,
Milletin hür yaşamaktır emeli
Veremez kimseye bir Çamlıbel'i
Bağlanır mı acaba Türk'ün eli?
İleri arş ileri, arş ileri
Çiğnenir çünkü kalan yolda geri

İstiklâl Marşı / Kemâleddin Kâmi

Göz yaşına vedâ et,
Ey güzel Anadolu!
Hakkını korur elbet,
Türk'ün bükülmez kolu!

Cenk ederiz genç koca,
Bugün değil, yarın da!
Yâdımız ağladıkça,
İzmir ezanlarında!

Hak yolunda kan olur,
Dünyâlara taşarız;
Ya şerefle vurulur,
Ya efendi yaşarız!

Her gün yeni bir hîle
Arkasında satıldık;
Her gün yeni bir dille
Yurdumuzdan atıldık.

Yeter, ey Kâbemizi
Elimizden alanlar!
Alıkoyamaz bizi,
Yolumuzdan yalanlar!

Hak yolunda kan olur,
Dünyalara taşarız;
Ya şerefle vurulur,
Ya efendi yaşarız.

Hangi alçak el alır,
El zinciri boynuna?
Kim Yunan'ı bırakır,
Türk kızının koynuna

Biz ki Türk'üz, muhakkak
Her milletten uluyuz!
Yeryüzünde biz ancak
Yurdumuzun kuluyuz!

Yurd yolunda kan olur,
Dünyalara taşarız,
Ya şerefle vurulur,
Ya efendi yaşarız!

(Başlıksız) / İskender Hâki

Ey Müslüman, ey Türk oğlu!
Açıldı İstiklâlin yolu,
Benim bu son günlerimdir
Diyor bize Anadolu.

Çek sancağı Türk Ordusu,
Olmaz Türk'ün can korkusu

Esarete dayanır mı?
Türk vatanı, Türk namusu
Bu son savaş bize farzdır,
Fırsatımız gayet azdır.

Muzaffer ol da ey millet!
Altın ile tarih yazdır.

Birleşelim özümüzden,
Dönmeyelim sözümüzden,
Hem silelim bu lekeyi,
Tarihteki yüzümüzden

(Başlıksız) / Muhiddin Bey

Altın bin yıl efendilik yaptın
Kahraman Türk idi cihanda adın
Bir ateşten siperdin İslâm'a
Sönmeyen bir güneş gibi yaşadın

Ey büyük ünlü milletim ileri!
Hasmına çiğnetme koş bu şanlı yeri
Düşmenin bir cihansa dostun Hak
Hakk'ın elbette müstakil yaşamak.

Atıl, ez, vur senindir istiklâl
Ebedî parlasm şu al bayrak
Ey benim şanlı milletim ileri!
Ele çiğnetme koş bu ülkeleri!

(Başlıksız) / Mehmet Muhsin⁸⁴

Yıllarca altı cephede ateşle, kanlara;
Türk'ün hilâl ü dinine düşman olanlara
Ceddin o; yıldırım gibi saldın zaman zaman
Yüksek başın eğilmedi bir an cihanlara

Ey kahramanlar ordusu, ey yıldırım-şitâb
Göster cihan-ı mağribe bir kanlı inkılab

Ey mazi-i havariki bin dâsitan olan
Garbın zalâm-ı zulmüne yüz yıl kılınç salan
Arslan yürekli ordu, demir giy, silah kuşan!
Zira hududu kapladı âteşle, kan, duman.

Ey kahramanlar ordusu, ey yıldırım-şitâb
Göster cihan-ı mağribe bir kanlı inkılab

Arslan mücahid ordusu, ey hâris-i salâh
Destinde seyf-i Hak gibi pek şanlı bir silah
Açtın semâ-yı millete pür nûr bir sabah
Âtî bizim... Bizim artık vatan, zafer, felah

Ey kahramanlar ordusu, ey yıldırım-şitâb
Göster cihan-ı mağribe bir kanlı inkılab

84 Mahir İz, age. s. 130-133

İstiklâl Marşı / Mehmet Âkif

-Kahraman ordumuza

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak!
O benimdir, o benim milletimindir ancak!

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal!
Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal.
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar.
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar,
'Medeniyet!' dediğin tek dişi kalmış canavar!

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın,
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri 'toprak' diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır, atanı.
Verme, dünyâları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.

Rûhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
Bu ezanlar-ki şehâdetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım.
Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım;
Fıskırır rûh-i mücerred gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım!

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet,
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

İstiklâl Marşı'nın tahlili

Mehmet Âkif'in değerleri, keder ve sevinçleriyle bir ve beraber olduğu milletine en büyük armağanı şüphesiz ki İstiklâl Marşı olmuştur. Bu marş, hem yazılış gerekçesi hem dili ve üslûbuyla hem de muhtevasıyla tam anlamıyla bir şaheserdir.

İstiklâl Marşı, biçim açısından lâıyk olduğu değere ulaşmış, okullarda öğrencilere ezberletilmiş, Türkçe-Edebiyat derslerinde ilk konular arasında yer almış, her türlü resmî ve gayri resmî tören ve toplantıda okunur olmuştur fakat muhtevası itibariyle böyle bir ilgi ve dikkate konu olduğunu söylemek güçtür. Her şeyden önce, sadece nesre çevirme çalışmasıyla bu şiir anlaşılabilir. Marşın hakkıyla anlaşılmasına sadece edebiyatçıların değil, psikologların, sosyologların, tarihçilerin, din adamlarının, siyasetçilerin de tespit ve yorumları katkı sağlayabilir hatta bu gereklidir.

Bu anlamda, hiç çalışma yapılmamış değildir. İstiklâl Marşı üzerine yapılan belli başlı çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür; Mehmet Kaplan'ın tahlil çalışması; Nihat Sami Banarlı'nın çok sayıdaki makalesi; Muharrem Ergin'in, Âkif Araştırmaları; M. Ertuğrul Düzdağ'ın çalışmaları; İ. Hakkı Şengüler'in, Selahattin Yaşar'ın, Ayhan Songar'ın olaya psikanalizm açısından yaklaşan tahlilleri sözünü ettiğimiz marşın muhtevasını vermeye gayret eden çalışmalarıdır. Bu çalışmalar önemlidir ama İstiklâl Marşı'nın

yeni tahlil ve değerlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyduğu da bir hakikattir. Bu tür tahlillerin bundan böyle de yapılmaya devam edilmesi, İstiklâl Marşı'nı bilen herkesin bu muhteva özelliklerinden haberdar olarak bu marşa yaklaşması, İstiklâl Marşı'nın yazılış gayesine uygun bir davranış olacaktır zira İstiklal Marşı, İstiklâl Mücadelesi'nin ruhunu temsil ediyor ve bu ruh anlaşılmadan, bu mücadele de anlaşılamaz.

İstiklâl Marşı'nı tahlil çalışmaları arasından iki tanesini buraya almak istiyoruz. Bunlardan ilki Mehmet Kaplan'a diğeri de Ayhan Songar'a aittir. Özellikle bu iki çalışmayı seçmemizin sebebi Mehmet Kaplan'ın metin tahlil metoduunda son derece önemli bir ilim adamı olması, Ayhan Songar'ın da edebî bir metne, psikanalist açıdan yaklaşmasıdır.

Kaplan'ın, İstiklâl Marşı tahlili

İstiklâl Marşı'nı değerlendirirken yazıldığı devri göz önünde bulundurmak lâzımdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Mart 1921 yılında dört defa ayakta dinleyerek İstiklâl Marşı olarak kabul ettiği bu şiir, o yılların kutsal ve heyecanlı havası ile doludur. Onu o devir Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Mehmet Âkif yazmıştır. Mehmet Âkif, bütün şiirlerinde sosyal duyguları anlatan, söylediklerini gerçekten duyan bir şairdir. İstiklâl Savaşı'na bütün varlığı ile katılan Âkif, bu savaşa iştirak edenlerin duygu ve inançlarına bizzat sahip olduğu için, onlara en iyi tercüman olmuştur. Şiiri söyleyen Âkif olmakla beraber aslında o, kendi beni ile birleştirdiği Türk milletinin duygu ve inancını dile getirir. Burada Âkif'in yaptığı o yıllarda en olgun seviyeye uğraşan şiir kudretiyle bu ortak imana, bütün milletin benimseyebileceği bir şekilde üslûp ve ifâde vermek olmuştur.

Bazı kelime ve mısralardan da anlaşılabilceği gibi, o tarihte henüz İstiklâl Savaşı kazanılmamıştır. Türk ordusu, bu şiir yazıldıktan bir yıl sonra, 16 Ağustos 1922 sabahı büyük taarruzu gerçekleştirir.

Düşman karşıda bulunduğu için ordu ve millete cesaret vermek isteyen şair, manzumesine “Korkma!” kelimesiyle başlar.

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın
Kim bilir belki yarın belki yarından da yakın

Mısraları da ümitle bekleyişi ve geleceğe imanı gösterir. Şiirde şanlı mazi ve ebedî bir istikbal fikrine de yer verilmekle beraber, yaşanan zaman, kan ve barut kokusuyla dolu olan hâlihazırdır.

İstiklâl Savaşı, Türk milletinin ölüm-kalım savaşındır. Böyle yıllarda milletler, kedilerini yaşatan temel kıymetlerin farkına varırlar. Vatan, millet, hürriyet ve istiklâl gibi kavramların önemi barış devirlerinde pek anlaşılmaz. Hatta onları umursamayanlar bile çıkar. Fakat bir milleti ölüm ile karşı karşıya bulunduran savaş, onların ne kadar hayatî olduğunu kuvvetle hissettirir. Bunlar öyle kıymetlerdir ki, onlar olmadan yaşayamaz. Bundan dolayı millet, onlar uğruna ölümü göze alır. Binlerce insan onlar uğruna öldüğü, yaralandığı veya sakat kaldığı için, kutsal bir değer kazanırlar.

Âkif, İstiklâl Marşı'nda Türk Milletinin ne için savaş-tığını, neye inandığını açık ve seçik bir şekilde ortaya koymuştur. Şiirde bu değerler, bazen sanatkârane bir ifadeye bürümüşlerdir. Şiiri tahlil ederken bunlar üzerinde de durarak mânâ ve fonksiyonları açıklanacaktır.

Birinci dörtlükte bahis konusu olan “al sancak”tır. Al

sancak, Türk milletinin sembolüdür. Burada şair, fikrini anlatırken onun uyandırdığı hayal ve çağrışımlardan da faydalanmıştır. Türk Bayrağı'nın al rengi, şairde bir alev intibayı uyandırmıştır. Bu alev, "sönmez" zira onun çıktığı kaynak her Türk ailesinin evinde yanan ocaktır. Yurdun üstünde tüten en son ocak kaldıkça, bu bayrağın alevi bu şafaklarda dalgalanacaktır. Âkif, bu benzetme ile "bayrak" ile "millet" arasındaki bağlantıyı sanatkârane bir şekilde ifade etmiştir.

Türk bayrağında dikkati çeken ikinci sembol yıldızdır. İkinci beyitte şair, bu yıldız ile gökteki yıldızı birleştirir. Gökteki yıldız kimsenin eli dokunamayacağı gibi, "Türk milletinin yıldızı" olan al bayrağın yıldızına da kimse el süremez. Yıldız kelimesi, aynı zamanda kader, talih mânâsına da gelir. Âkif'in bu hayallerle belirtmek istediği Türk milletinin ölmezliği fikridir. O, ordu ve millete "Korkma!" derken böyle bir inanca dayanır.

İkinci dörtlükte Türk bayrağının üçüncü sembolü olan "hilâl"den hareket edilmiştir. Hilâl kelimesi eski Türk edebiyatında sevgiliye benzetilir. Türk bayrağındaki ay (sevgili), tehlikeler içinde bulunduğu ve kendisini sevenlerden fedakârlık beklediği için kaşlarını çatmıştır. Eski Türk edebiyatında sevgilinin kaşları umumiyetle aya benzetilir. Şair, burada, vatanın timsali olan sevgiliye (hilâl)e gülmesi için yalvarır. Bu millet onun uğruna on binlerce şehit vermiştir. Yoksa o dökülen kanlarını helâl etmez.

"Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl." Mısraında "Hak" kelimesi iki mânâda kullanılmıştır. Birinci mânâyaya göre Hak, Tanrı mânâsına gelir. Müslüman olan Türkler ona taparlar. Hak kelimesinin öteki mânâsı hak-hukuk deyiminde görüldüğü üzere adaletle ilgilidir. Hak, aynı zamanda yapılan bir iş, fedâkarlık veya durum karşılığı alınan paydır. Âkif, bu beyitte İstiklâl kavramı ile Hak (Tanrı ve

adâlet) kavramı arasında münasebet kurmaktadır. İslâmiyet'in en mühim yönlerinden biri, adalete üstün bir değer vermesidir. Hak kelimesinin iki veya üç mânâ kazanmasının sebebi budur. Milletler yüksek kıymetlere inandıkları ve bağlı buldukları takdirde istiklâle hak kazanırlar. Bahis konusu mısra böyle bir inanca dayanıyor.

Üçüncü kıt'ada "Hürriyet" kavramı bahis konusudur. Burada şair, "ben" kelimesini kullanmakla beraber, kast olunan Türk milletidir. Şair, burada Türk milletini konuşturmaktadır. Türk milleti ezelden beri hür yaşamış ve hür yaşamağa alışmıştır. Ona zincir vurulamaz. Böyle bir şey yapılmışa kalkıldığı takdirde, o, sel gibi taşarak bendini çığner ve aşar. Anadolu Türk devleti gerçekten de 1071 Malazgirt zaferinden bu güne kadar daima hür ve müstakil olmuştur. Hür yaşamak, Türk devlet ve milletinin varlığı ile birdir. Ondan mahrum kalmak, bundan dolayı ona ağır gelir. Onu çıldırtır. Bu parçada millî bir değere bağlı olan millî iradenin gücü, tabiattan alınan benzetmelerle ifade olunmuştur. Hürriyetin başlıca özelliği sınır tanımamaktır. Yahya Kemal de "Açık Deniz" şiirinde Türk milletinin hür yaşama iradesini coşkun deniz sembolüyle anlatır.

Dördüncü kıt'ada savaşan iki taraf, Türk milleti ile düşmanlar, mukayese edilmiştir. Garp (batı) maddî silahlarının üstünlüğüne güvenerek Türkiye'ye saldırmıştır. Düşmanların bu maddî üstünlüklerine karşı Türklerin hiçbir şey ile sarsılmayan (iman)ları vardır. İman, insanın taşıdığı manevî inançların bütünüdür. İnsanı üstün kılan maddî gücü değil. İmanıdır. Zira iman olmazsa maddî güç, başarı kazanamaz. Manevî değerlere dayanmayan maddî güç, insanî bir değer taşımaz.

Şair, hiçbir hakkı olmadığı hâlde başka milletlere saldıran sözde medenî Batıyı "Tek dişi kalmış bir canavar"a ben-

zetiyor. “Tek dişi kalmış” demesinin sebebi, onun dehşet verici gözükmesine rağmen, eski gücünü kaybetmiş olmasıdır. Burada vahşiliğine rağmen, kendisini “medenî” diye tanıtan Batı ile bir alay da vardır. Devletler sadece maddî güçleri ile üstün gelmezler. Tarihî olaylar bunu göstermiştir. Sömürgeci Batıya karşı, başta Türkler olmak üzere ezilen bütün milletler isyan etmiştir ve Batı Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu bakımdan Mehmet Âkif’in onu, “Tek dişi kalmış canavar”a benzetmesi yerindedir.

Bu parçada “ulusun...” kelimesi bazıları tarafından yanlış olarak “ulu” (büyük) kelimesi ile karşılaştırılmaktadır. Burada bir canavara benzetilen Batının “uluması” bahis konusudur. Şair, “Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar, bırak, varsın ulusun, onda artık korkulacak bir taraf kalmamıştır.” demek istemiştir.

Beşinci kıt’ada düşmanla savaşan askere hitap ediyor. Ordu dayanırsa zafer muhakkaktır. Bu parçada geleceğe büyük bir inançla bakılmaktadır. Tanrı, Türklere (Müslümanlara) ebedî bir hayat vaat etmiştir. İstiklâl Savaşı’nın kazanılmasında dinî inancın büyük rolü olmuştur. Bunu o devre ait pek çok vesikadan anlamak mümkündür. Âkif, burada Türk milletinin inancını dile getirmektedir. Âkif’in kendisi de vatanına çok bağlı bir Müslüman’dır. İslamiyet, iyimser bir dindir. Ona iman edenler ebedî bir hayata kavuşurlar.

Altıncı kıt’ada “Vatan” bahis konusudur. Dış görünüşü bakımından vatan bir “toprak” parçasıdır. Fakat bu toprak parçası, milletin tarih ve hayatına sımsıkı bağlıdır. Onu kutsal kılan maddî yönü değil, millet ve tarih ile olan münasebetidir. Bu vatan, binlerce şehit tarafından kazanılmış ve korunmuştur. Bundan dolayı, ona bakarken toprağı değil,

ona gömülü olan şehitleri görmelidir. Dünyada hiçbir şey, vatan kadar kutsal değildir.

Yedinci parçada yine “vatan” kavramı bahis konusudur. Burada da vatan ile şehitler (şühedâ) arasındaki münasebet üzerinde durulmuş, son beyitte vatana bağlılık duygusu başka bir şekilde anlatılmıştır. Bir insan için en büyük yoksulluk, vatanından uzak (cüdâ) kalmaktır. İnsan kendi canını veya sevgilisini kaybederse, vatan ve milletinin var olacağı düşüncesiyle teselli olur. Vatanını kaybederse, milletinin varlığı da tehlikeye düşer.

Burada can ve cânandan (sevgiliden) da üstün bir değer taşıdığı inancı vardır. İnsan, böyle bir inanca sahip olmazsa vatani için ölümü göze alamaz.

Dokuzuncu ve onuncu kıt'alar birbirine bağlıdır. Burada “din” bahis konusudur. Âkif'in bir Müslüman olarak Tanrı'dan istediği en büyük şey, mâbedine yabancıların el dokundurması ve dinin temeli olan kıymetlere şahadet eden ezanların yurdun üzerinde ebedî olarak inlemesidir.

“Şu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli” Mısraında “şahadet” kelimesi şahitlik mânâsına geldiği gibi ezanda geçen

Eşhedü en lâ ilâhe illallah

Eşhedü enne Muhammeden Resulullah

Cümlelerine de tekabül eder. Bunlardan birincisi “Şüphesiz bilirim, bildiririm, Allah'tan başka tapacak yoktur.” “Şüphesiz bilirim, bildiririm, Muhammed Allah'ın elçisidir.” mânâlarına gelir. Bir kimsenin Müslüman olabilmesi için “kelime-i şahadet” denilen bu cümleyi tekrarlaması ve ona inanması lazımdır. Müslüman ülkelerde günde beş

vakit okunan ezan ile İslâmiyet'in temelini teşkil eden bu cümleler tekrarlanır.

Elin başparmaktan sonra gelen parmağına şehadet parmağı denilir. Konuşamayacak olan hastalar içlerinden dua ederken şehadet parmaklarını kaldırırlar. Minareler gözlere uzanmış şehadet parmağına benzer. Âkif şiirinde buna da telmih ediyor. Açıkça söylemeden herkesin bildiği bir şeyi sezdirmeye “telmih” adı verilir. Dindarlar ve eski kültüre sahip olanlar için “şehadet” kelimesi bütün bu mânâları ve daha başka mânâları ifade eder. Bir kelimenin çeşitli mânâlarını işaret yoluyla hatıra getirmeğe “tevriye” adı verilir. Âkif'in bu mısra'ında “telmih” ve “tevriye” sanatları vardır.

İstiklâl Savaşı'nda din duygusunun önemli bir rol oynadığını söylemiştik. Türk tarihinde “din”, “vatan”, “millet” ve “istiklâl” duyguları yüz yıllar boyunca birbirlerine bağlı olarak yaşamış ve gelişmiştir. Âkif'in anladığı ve Safahat'ta ortaya koyduğu İslâm dini en yüksek kıymetlere dayanır. Gerçekten de Türk devletinin varolmasında İslâmiyet'in büyük rolü olmuştur. Onun temelindeki “birlik” (vahdet), “hak” (adalet), “ezeliyet-ebediyet” fikri “devlet-i ebed-müddet” veya ölmezlik inancını doğurmuştur.

Dokuzuncu parçada konuşan şehittir. Din uğruna savaşan asker, kendi öldükten sonra ezan seslerini işitirse, mezarından kalkarak, yarasından kanlar aka aka her şeyden soyunmuş bir ruh gibi göklere yükselir ve başı arşa değer. İslâm dinine göre şehitler doğrudan doğruya cennete giderler. Bundan dolayı, onlar din ve vatan uğruna ölmekten korkmazlar.

Onuncu ve sonuncu parça, şiirde ortaya konulan fikir ve inançların bir nevi özetidir. Burada da milletin ölmeyeceği, ebedî olarak yaşayacağı inancı vardır.

İstiklâl Marşı'nda bazı duyguları kuvvetli olarak be-

lırtmek maksadıyla kullanılan benzetmeler, halkın zevkine uygundur. Ve bizde süslü, yapmacık tesiri uyandırmazlar. Şiir dil ve üslûp bakımından sadedir. Aruz veznine kuvvetle hâkim olan Âkif, mısralarına bir konuşma ve hitabet edası vermiştir. Başka şiirlerinde nesre yaklaşan Âkif, burada kıt'aların dört mısramını da kendi içlerinde arka arkaya gelen dört sağlam kafiyeyle oturtmak suretiyle muhtevaya uygun, basit olmakla beraber, kuvvetli bir âhenk sağlamıştır. Bunu yaparken belki de halkı ve Mehmetçik'i düşünmüştür. Dil ve şekil bakımından şiire hâkim olan düşünce, kuvvet, güven duygusu, sağlamlık ve sadeliktir. Bunlar Türk halkı ve askerinin temel vasıflarıdır.⁸⁵

Ayhan Songar'ın tahlili

Her milletin bir “millî marş”ının olması teamül hâline gelmiştir. Milletçe saygı duyulan, ayakta dinlenen bu marşlardan bir kısmı hükümdara övgü mahiyetindedir. Bir kısmı kahramanlık şarkıları söyler. Şöyle bir bakalım, mesele İngilizler: “God bless Quinni” (Tanrı Kraliçeyi korusun) derken, Fransızların Merseillaise’i “Allans les enfants de patrie Le jour de gloire est arrive” (Haydi vatan evlatları, zafer günü geldi) demektedir. Bir zamanların Almanya’sı, “Deutschland Deutschland über alles” (Almanya, Almanya, sen her şeyin üstündesin) diye elindekini avucundakini kaçırdı. Şimdi ol saltanatın yerinde yellere eser, bu marşın da sadece bestesi kaldı, güftesini bilen yok.

Bizim millî marşımız, İstiklâl Mücadelemizi, o, tarihlere sığmayan destanı, terennüm ettiği içindir ki “İstiklâl Marşı” diye adlandırılmıştır. Mehmet Akif’in kaleminden, ama bu büyük milletin “kollektif alt şuurundan” fıskırmıştır. Hepi-

85 Mehmet Kaplan, agm.

mizin, herkesin malıdır. Bu sebeple Mehmet Akif, İstiklâl Marşı'nı Safahat'ına almamış, "Kahraman Ordumuza" ithaf etmiş, verilen mükâfatı da kabul etmemiştir.

İnsanların, fertlerin alt şuuruları olduğu gibi ailelerin, daha geniş mânâda milletlerin, belli bir kavmin, bir ırkın vs. kolektif alt şuuruları vardır. Çok derinlere işlemiş olan kolektif, müşterek alt şuur muhtevası o milletin her ferdi için aynı, en azından birbirinin benzeri olan davranış örneklerini, "engramları" ihtiva eder ve zamanı gelince top yekun fıskırma hâlinde kendini gösterir. İstiklâl Marşımız böyle bir zamanda Mehmet Akif'in kaleminden patlayan, fıskırان bir volkan, bir indifadır.

Sevr muahedesi ile vatan parçalanmış, yer yer işgale uğramış, güzel İzmir Yunan işgali altında inlemekte, bununla da doymayan müstevli, vatanın harim-i ismetine uzanmış, Ankara'ya doğru yürümekte ve Büyük Millet Meclisi'nde merkezî hükümetin Ankara'dan da nakli müzakere edilmekte idi.

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak,
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

diyen İstiklâl Marşımız, o karanlık günlerde bile ümitsizliğe kapılmamamızı, al sancağımızın asla sönmeyeceğini, milletimizin yıldızı olarak daima parlayacağını haykırmaktadır. Sonra döner, bayrağa, Hilâl'e hitap eder.

Çatma kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl,
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Bizzat Hilâl'in, bayrağın da, bu kara günde çehresini çatmaya hakkı yoktur, bu kahraman millete, kahraman Türk kavmine gülmesi lazımdır. Öyle yapmazsa onun için dökülen kanlarımızı helal etmeyiz. Zira Hakk'a tapan bu milletin elbette istiklâl hakkıdır.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Orta Asya'dan demir dağları eritip çıkan, Avrupa'nın göbeğine kadar ilerleyip devletler, imparatorluklar kuran, cihana sığmayan bu milletin zincire vurulması gibi gerçekten çılgınca bir fikre kapılan varsa ona seslenen İstiklâl Marşı.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar.

Mısraları ile asırlardır bu millete şırınga edilmek istenen Batı hayranlığı ve aşâğılık duygusundan sıyrılıp kurtulmamız gerektiğini ifade ediyor. Adına “medeniyet” denen garp teknolojisinin “tek dişi kalmış canavar”dan başka bir şey olmadığını, “iman dolu göğsümüz gibi serhaddimize” çarparak parçalanmaya elbette mahkum bulunduğunu haykırıyor.

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın,
Siper et gövdeni dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın,
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.

Büyük Millet Meclisi'ndeki karamsarlık yerini ümide terk etmektedir. Mustafa Kemal Paşa, Meclis salâhiyetlerini de kendinde toplayarak Başkumandan tayin edilmiştir. Büyük taarruz başlamaktadır. Mehmetçik gövdesini bu hayâsız akına siper etmiş, onu sadece durdurmakla kalmamış, geldiği yere kadar kovmaya başlamıştır bile...

Geldiği yer ki, Çanakkale'dir. İzmir'dir, Ege sahilleridir... Her karış şehit kanı ile sulanmış, her zerresinde şehit kemiği yatan mübarek topraklardır...

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır, atanı;
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Ve sonra Cenab-ı Mevla'ya yakarma:

Ruhumun senden İlâhî şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli;
Bu ezanlar-ki şahadetleri dinin temeli-
Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder-varsa-taşım;
Her cerihamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na'sım!
O zaman yükselerek arş'a değer, belki başım.

Artık Millî Mücadele bitmiş, zafer şarkıları söylenmekte, vatanın her köşesinde şanlı bayrağımız, nazlı hilâlimiz

tekrar dalgalanmaktadır. Yunanlı İzmir'de denize dökülmüş, İstanbul'daki müstevliler, bayrağımızı selamlayarak geldikleri yere çekip gitmişlerdir. Akif, hayır, Âkif değil, millet, milletin şuuru, alt şuuru, bedeni, ruhu, hepsi birden tekrar hilale döner ve İstiklâl Marşımız şöyle noktalanır:

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
 Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.
 Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
 Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
 Hakkıdır Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

Bu öylesine milletin malı bir destandır ki, 1 Mart 1337 (1921) günü Büyük Millet Meclisi'nde Hamdullah Suphi Bey tarafından okunup ayakta dinlenir ve alkışlanırken Mehmet Âkif bu tezahüratı hiç de üstüne alınmamış, bir kenarda başı önünde eğik vaziyette durmuş kalmıştır. Bu sahneyi, o büyük günün tek şahidi Muhterem Celal Bayar anlatırken aynı heyecanı ben de duydum, sanki o günleri beraber yaşadık.

Akif, son günlerinde, hasta yatağında yatarken kendisine İstiklâl Marşı için "Acaba yeniden yazılsa daha iyi olmaz mı?" diye bir soru sorulmuş. Âkif'in cevabı, bu marşın neyin destanı, neyin mahsulü olduğunu anlatacak bir vecizedir.

Allah, bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmasın. ⁸⁶

86 Türk Edebiyatı dergisi Mart 1983 s.11-12

İstiklâl Marşı etrafındaki tartışmalar

İstiklâl Marşı, ne yazık ki zaman zaman tartışılan bir şiir olmuştur. İlk tartışmalar Meclis'te yaşanmış, bu yüzden kabulü sırasında az sayıda da olsalar kimi milletvekilleri kabulü lehinde oy kullanmamışlardır. Gerçi onların karşı çıkışları daha çok marşın kabul ediliş yöntemiyle ilgilidir.

Sonraki yıllarda da zaman zaman matbuat ve kimi resmî zevatın da bu tartışmalara taraf olduğunu biliyoruz. Muhaliflerin bu tavrı kimi zaman marşın dili, kimi zaman da doğrudan muhtevasıyla ilgili olmuştur. Şimdi bu tartışmalara genel anlamda bir bakmak istiyoruz.⁸⁷

Marşın sözlerine karşı çıkanların ilk itirazı marştaki “korkma” “şafak” gibi kelimelerin yanlış kullanıldığını iddia etmişlerdir. Oysa bu tavır, Nihat Sami Banarlı'nın da belirttiği gibi Türkçenin inceliklerini bilmemekten kaynaklanmaktadır. Mesela, “şafak” kelimesini ele alalım. İtirazcılar bu kelimenin sonradan kazandığı mânâ ile ilgili kullanıldığını düşünerek bu durumu eleştirmişlerdir. Oysa Âkif, bu kelimeyi sonradan kazandığı anlamıyla “gün doğmadan evvel, ufukta beliren kırmızı aydınlık” şeklinde değil; Arapçadaki ilk anlamıyla “gün bittikten sonra ufukta kalan ve gittikçe sönen kırmızı aydınlık” mânâsında kullanılmıştır. Demek ki ortada Âkif'in dil yetersizliği değil tenkitçilerin

87 R. Canım - E. Çalık, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı s. 7

bilgisizliği yahut art niyeti yatmaktadır.

Yine “korkma” sözünü ele alalım: Bu kelimeyi eleştirenler Âkif’in milleti korkaklıkla itham ettiği gibi garip bir sonuca ulaşmışlardır. Oysaki bu kelime de, “ürkmek, çekinmek” kastıyla değil “endişe etmek” mânâsında kullanılmıştır ki, şiirin yazıldığı devrin şartları dikkate alındığında bundan daha uygun bir kelime kullanılamazdı. Zira düşman orduları Ankara’ya dayanmıştı. Böyle bir durumda dahi şair, millete endişe edecek bir durumun olmadığını söylemektedir.

“Ulusun” kelimesi de bu haksız tenkitlerin hedefi olmuştur. Şair, bu kelimeyi sanıldığı gibi “büyüksün, yücesin” anlamında değil “canavar” kelimesiyle birlikte ele alarak “(canavarın) uluması” mânâsında kullanarak söyleyişine bir tablo güzelliği de katmıştır.

Öte yandan şiirde “Hak, Hakk’a tapmak, ezan, din, şehitlik, hilâl” gibi kavramların geçmesi yüzünden bu kelimelerin geçtiği mısraların millî bir marşta yer alamayacağını iddia edenler olmuştur. Görüldüğü gibi tenkitlerin asıl konusu bu marşın şiiriyeti yahut dili değil ifade ettiği değerlerdir.

Şu alıntılar, Âkif’le ilgili tenkitlerin bütün zamanlardaki “ana fikri” durumundadır: “İstiklâl Marşı’nda bizim bugün ideallerimize uyacak, hiç olmazsa bir telmih sayılacak hiçbir şey yoktur. Lakavmiyyete Fi’l İslâm düşüncesiyle yazıldığı için Türk’ten ve Türkiye’den bahsetmez. İçinde ezan vardır, minare vardır, imamı, müezzini, kayyımı ile bütün cemaat vardır, millet yoktur. Dolayısıyla Türkiye’yi temsil edemez.”⁸⁸

Doğrusu, Âkif’in şiirinde bu kavramları kullanmasın-

88 Nurullah Ataç, Yine Âkif 6 Mart 1937 tarihli Akşam gazetesi geniş bilgi için bkn. Akifnâme, H. Basri Çantay s. 363-364

dan daha doğal bir şey olamaz. Zira bu kavramlar, Türk milletinin inanç değerlerini ifade eden kavramlardır. Onlarla düşünmekte, yaşamakta ve onlara yürekten inanmaktadır. Âkif, dini İslam olan bir milletin şairiydi. Müslüman bir milletin Müslüman bir şairinin ne demesi bekleniyordu ki... Öte yandan İstiklâl Marşı tamamen İslamî bir zemin içerisinde ele alınması gereken bir eserdir. Onu bu zeminden ayırdığımızda “hürriyet, istiklâl vatan ve millet aşkı gibi ahlaki değerler mesnetsiz kalır.”⁸⁹

Batıcılar; “medeniyet”in “canavar”a benzetilerek anlatılmasından rahatsızlık duyup Âkif’i “medeniyet düşmanı” ilan etmeye kalkışmışlardır. Oysa bu tenkit de insaf ölçülerinden tamamen uzaktır. Çünkü Âkif için Batının iki yüzü vardı. O, Batının ilim, fen, teknik, sanayi, çalışma sistemi, dolayısıyla bu anlamdaki medeniyet yönüne kesinlikle müspet bakıyor, bu özellikleriyle Batının örnek alınmasını istiyordu. Çünkü ilim ve tekniğin milliyeti yoktu. Öte yandan İslâm dini başından beri ilim ve fennin destekleyicisi bir dindi. Yine ilim ve fen olmadan bu çağda ayakta durmanın imkânı yoktu. Nitekim şu ifadeler ona aittir: “Batılılara karşı buğzumuzu hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, sanatlarına sıçratmayalım. Çünkü medeniyetin bu kısımlarında onlara yetişemezsek yaşamamıza, dini İslam’ı yaşatmamıza imkân yoktur.”⁹⁰

Yine bir şiirinde bu yaklaşımını şöyle belirtir:

Alınız ilmini Garbın, alınız sanatını
Veriniz hem de mesainize son süratini

Âkif’in karşı çıktığı şey Batının emperyalist, saldırgan,

89 Ali Yurtgezen, İstiklâl Marşı Tahlilleri, Dolunay dergisi, Mart 1986 s. 15

90 Şengüler, age. c. 9 s. 268

kendi dışındaki milletlere hayat hakkı vermeyen zalim yüzü idi. Zira; “Garp medeniyeti maddiyattaki terakkisini maneviyat sahasında gösterememiş, o yönünü ihmal hatta paymal ederek zalimleşmiştir. Batı, bu yüzüyle canlar yakıyor, evler, ülkeler yıkıyor, namus ve iffeti parçalıyor, ezanları susturuyor, vahşet yapıyordu. Onun “Medeniyet denilen maskara mahlûku görün/Tükürün maskeli vicdanına asrın tükürün” dediği Batının öteki yüzü bu idi. Âkif’in medeniyet düşmanı olarak nitelendirilmesi üzerine E. Talu şunları söyler: “Uzak şarka bakın... Afrika’nın göbeğine... Akdeniz’in öbür ucuna... Orta Avrupa’ya... daha yukarıya, daha aşağıya... her tarafta medeniyetin Âkif’in kastetmiş olduğu medeniyetin korkunç ve sırtkan çehresini görür “Kan! Kan!” diye haykıran sesini işitirsiniz.”⁹¹

Âkif için medeniyet: “Bizim klasik mânâda anladığımız medeniyet olmayıp, modern bilim ve teknolojinin kullanımından ibarettir. Batı bu bilim ve teknolojiyi emperyalist amaçları için gaddarca kullandığından Âkif, İstiklâl Marşı’nda “medeniyet”i “tek dişi kalmış canavar olarak” nitelendirmiştir.⁹²

Bu konuda Faruk Kadri şu tespiti yapar: “Âkif’e medeniyet düşmanlığı isnat etmek, edebi ifadenin ne olduğundan tamamen habersiz olmak demektir. Edebiyatta mecaz-ı mürsel, kinaye ve tariz gibi birtakım sanatlar vardır. Bunları bilmeyenler mânâyı ters anlarlar. Âkif’in bu mısradaki kastettiği canavar, emperyalist Avrupa, müteceviz ve müstevil Garp dünyasıdır.

Âkif’in Batı konusunda karşı çıktığı bir başka mesele de Batının “rezil” diye tabir ettiği yüzüydü. Çünkü bu yüzde

91 Çantay, age. s. 12

92 Bekir Karlığa, Bir Uygurluk Düşünürü Olarak Mehmet Âkif, Yedi İklim sayı 117–118

ahlakî değer namına hiçbir şey yoktu. Bu yönüyle Batıdan girecek içki, fuhuş, sefahat, aile, din gibi kavramları reddetme bizim yok oluşumuz demektir. Öte yandan biz, Tanzimat'la başlayan bir yanlıştın neticesi olarak Batıyı ilerleten medeniyetin muhtevasına bakmıyor, işi taklitle neticelen-dirmek istiyorduk.

Âkif, ne yazık ki bu konudaki tutumuyla da doğru anlaşamadı. Pek çok kişi bu suçlamayı zaman zaman sürdürdü. Kendisiyle ortak bağları kalmadığı için bu aydınlara kızarak Batıyı tümünden reddeden halk ise, Âkif'i "garpçılık"la itham etti. Dünya gerçeklerine kapalı pek çok kişi Âkif'i kimi söz, tutum ve davranışları; ilme, fenne önem verışı, tevekkül konusundaki fikirleri, geleneksel tutum ve davranışları eleştir-mesi yüzünden "zındık" olarak görenler ortaya çıktı.⁹³

Bir edebiyat otoritesi olan A. Nihat Tarlan bütün bu yaklaşımlara en güzel cevabı verir: "Din, hiçbir zaman medeniyete mani değildir. ...Âkif, bu yurttta yaşamış, bu yurttta yetişmiş, bu yurt için çarpışmış, bayrağı bizim bayrağımız, şerefi bizim şerefimiz, dili bizim dilimiz. Âkif'e 'millî değildir' dersek kime millidir diyeceğiz?"⁹⁴

Âkif'in yakın dostu Hasan Basri'nin yazdıkları ise mesele-nin aslını en iyi şekilde açıklamaktadır: "Ben Âkif'e "millî şair değildir" demenin imkanını bulamıyorum. Çünkü onun bütün terennümatı millî idi. Millet'in derunî sesleri idi. Hem millî ile milliyetçi başka başka olmak lazımdır. Eğer milliyetçi demek meselâ eski Türk ocaklarının bir şiar, bir meslek, bir iş bölümü hâlinde takip ettikleri siyasi Türkçülük demekse Âkif, o Türkçülüğün dışında kalmıştır. Hatta ona aleyhdar olmuştur. Âkif'in bu aleyhtarlığı Türk milletinin harsını, ilerlemesini boğmak için değil, kendinin yaşadığı

93 Erişilgil, age. s. 3

94 Edib, age. s. 139

ve faal surette yazı yazdığı devirde zayıf vatani tefrikalardan ve parçalamaktan siyanet etmek içindi, yurtseverliğindendi. Eğer milliyetçi demek Türk'ü Türk olarak sevmek demekse Âkif, şüphe yok olanca temiz ve şumullü mânâsıyla bir milliyetçidir. "(Âkif'in) nazarında 'kavmiyyet' başka, 'Milliyet' başkadır... Millî birliği tarumar edeceğine inandığı bütün kavmiyyet cereyanlarına şiddetle muhalefet etmiştir. Fakat milliyetçiliği -kavmiyyeti değil- su ile şeker gibi İslâmcılıkla imtizaç ettirmiştir." ⁹⁵

Milliyetçiliğin bir değil birçok tariflerinin olabileceğini söyleyen Nurettin Topçu, milliyetçiliği, "tarih, mefahir, vatan sevgisi, inanç, ecdad duygusu" şeklinde görmek şekliyle Âkif'i tam bir milliyetçi sayar: "Biliyoruz ki o, milliyetçidir... Bazılarının zannettiği gibi dini; milliyete karşı koymuş değildir. Ancak millet anlayışında ırk gibi kaba maddî bir unsura yer vermemekte, milleti kuran manevî unsurlardan dine büyük önem vermektedir." ⁹⁶

Medeniyet konusunda olduğu gibi bu konuda da Âkif, genel kabullerin çok dışında, kavramları kendi anlam haritasına göre tarif etmektedir. Nitekim Orhan Okay'ın şu tespiti bu konuda söylenecek en doğru son söz olma özelliği taşır: "Ona göre Türkçülük ile Milliyetçiliği ayrı kategorilerde düşünmek gerekir. Türkçülük, belli kategorik görüşleri olan bir ideoloji, bir fikir sistemidir. Milliyetçilik ise Türkçülüğü de içine alan, bir milleti millet yapan bütün maddî ve manevî değerlerin üzerine eğilmemizi ve onlara bağlanmamızı gerektiren bir idealdir. İşte Mehmet Âkif'in o kadar ümmet fikri etrafında dönen mısraları arasında, dikkatli bir gözle bakıldığında takdirde, hiç şüphesiz Ziya Gökalp gibi değil, fakat kültür ve inanç temellerine dayalı

95 Çantay, age. s. 324

96 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s. 52

bir milliyetçilik görüşünün varlığı sezilir.”⁹⁷

Bu bahis daha da uzatılabilir. Ama tartışmaların ana temaları bunlardır. Bu yüzden burada bu konuyu noktalıyoruz. Bu tür tenkitler geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte de yapılmaya devam edilecektir. Her insan gibi Âkif de tenkit edilebilir ama bunların art niyetli ve ilmî, tarihî, edebi gerçeklerden uzak olmaması gerekir. Bu tip mesnetsiz tenkitler kimseye bir fayda sağlamaz. Sadece yapanları tarih önünde mahcup duruma düşürür ve hak ettikleri cevapları işin ehli olanlardan mutlaka alırlar.

97 Orhan Okay, Mehmet Âkif, s. 177

İstiklâl Marşı'yla ilgili değerlendirmeler

Bu bölümde muhtelif şair, yazar, bilim, kültür ve siyaset adamlarınca İstiklâl Marşı ile ilgili yorumlarından bir bölüm sunuyoruz. Böylece marşın nasıl genel bir kabule mazhar olduğu bir kere daha görülecektir:

* Türk İstiklâl Marşı -yarışmayla kazanılan- sıradan bir şiir değildir; Kurtuluş Savaşı'nı -cephe gerisinden- adım adım takip eden; Türk askerinin başarılarıyla heyecanlanıp coşan; mevzii gerilemelerinden ezilip üzülen bir büyük ruhun, ulvî müfekkirenin ve şüphesiz -Bedir ashabına benzettiği- Mehmetçiğin destanıdır. 30 Ağustosta İzmir'de dikilen sancak ve 12 Mart 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi salonlarında yankılanan İstiklâl Marşı, Kurtuluş Savaşı boyunca satır satır, mısra mısra dokunan bir destanın ilanidir. **Tayyar Altıkulaç**

* (Âkif'in) İstiklâl Marşı'nın güftesi millî hareket devrinde yapılmış bir hizmet şeklinde gösterilebilir. **İsmail Hami**

* Âkif, Çanakkale Şehitleri ve İstiklâl Marşı gibi iki şaheser vermiştir ki, millî şairlerimiz ve sanatkarlarımızdan hiçbiri, onlardaki yüksek kudret ve heyecanı daha doğrusu Millî atmosferi terennüm edememişlerdir. **Orhan Rahmi Gökçe**

* İstiklâl Marşı, şiir kalitesi ve söyleyiş güzelliği bakımından, yeryüzündeki millî marşların hiçbirisiyle ölçüleme-

yecek kadar üstün ve derin mânâlı bir şiidir. **Nihat Sami Banarlı**

* İstiklâl harbi Türk inkılâbının başlangıcı sayıldıkça İstiklâl Marşı bu inkılâbın tarihinde yer alacak bir eserdir.

Peyami Safa

* (Âkif'in) Anadolu kurtuluşunu en kara günlerde imanlı bir ümit sezgisiyle ve irade gücüyle terennüm eden şiiri İstiklâl Marşı'dır. **Ahmet Kabaklı**

* Bizim millî marşımız İstiklâl Mücadelemizi, o tarihlere sığmayan destanı terennüm ettiği içindir ki, "İstiklâl Marşı" diye adlandırılmıştır. Mehmet Âkif'in kaleminden ama bu büyük milletin -kolektif alt şuurundan- fıskırmıştır.

Ayhan Songar

* İstiklâl Marşı, millî karakterimizi, tarihimizi, imanımızı, Millî Mücadele günlerinin heyecanını içinde taşıyan, o günleri yaşayanların duygularını nesilden nesile aktaracak olan emsalsiz bir âbidedir. **İsa Kocakaplan**

* İstiklâl Marşı sadece bir şiir değil, ruhları coşturan bir hamaset ve belâğat âbidesi(dir). **Mahir İz**

* İstiklâl Savaşı'na bütün varlığı ile katılan Âkif, bu savaşa iştirak edenlerin duygu ve inançlarına sahip olduğu için onlara en iyi tercüman olmuştur. Şiiri söyleyen Âkif olmakla birlikte, o kendi beni ile birleştirdiği Türk milletinin duygu ve inancını dile getirir. **Mehmet Kaplan**

* Âkif, Millî Kurtuluş Hareketi'ni bütün gönüyle benimsedi. Anadolu'ya geçti. Mecmuasını oralara taşıdı ve İstiklâl Marşı'yla Türk'ün varolma hamlesindeki mânâyı ebedileştirmek istedi. **Necip Fazıl Kısakürek**

* İstiklâl Marşımız, bizim manevî tarihimizdir. Geleceğimizin aynası ve milletimizin iman ve ahlakta son gayesi olan temel esaslarının bir özüdür. **M. Ertuğrul Düzdağ**

* İstiklâl Marşı, bizim Müslüman bir toplum olarak emperyalizme karşı kimliğimizi haykıran bir metindir.

Mehmet Doğan

* İstiklâl Marşımız, henüz, daha İstiklâl Savaşımız neticelenmeden kabul edilmiş olan bir marştır ve çok sıkıntılı günlerde, milletimize ve ordumuza ruh, iman ve güç veren bir metindir. İstiklâl Marşımız, sadece bir anın, bir savaş arasının duygusu değil, topyekûn bir tarihin, geçmişin, bugünün ve geleceğin yol göstericisi olan bir metindir. **İsmail Kahraman**

* Bizim İstiklâl Marşımız hiçbir ülkenin millî marşına benzemez. İstiklâl Marşımızın şiiri, Türk ulusunun bağımsızlığının simgesi olan al bayrak üzerine yazılmış bir destandır. İstiklâl Marşı, Anadolu'nun ortasından, Türk Milletinin bağımsızlığını korumak yolundaki sarsılmaz iradesini bütün dünyaya haykıran en gür sesleniştir. **Emin Karaa**

* Bizim İstiklâl Marşımız ise, tarih boyunca, daima müstakil ve hür yaşamış büyük bir milletin bu hasletini azimle, heyecanla, imanla terennüm eden bir şiir şaheseridir. Bu eserde sevgisiyle, hürriyet ve İstiklâl kahramanları, müşahhas şekilde bayrak, vatan, tarih ve millet gerçekleri etrafında birleştirilmiş ve mukaddes bir terkip olarak ifade edilmiştir. İstiklâl Marşı'nda, milletimizin maddî ve manevî bütün değerleri yer almaktadır. **Zülfikar Gazi**

* İstiklâl Marşı, sadece, Mehmet Akif'in kaleme aldığı bir şiir değildir. İstiklâl Marşı, bir milletin destanıdır, bir milletin kurtuluş destanıdır. Kalelerine girilmiş, tersanelerine girilmiş, orduları dağıtılmış, silahları elinden alınmış bir milletin ayağa kalkışının destanıdır. İstiklâl Marşı, sadece Taceddin Dergâhı'nda yazılmamış, İstiklâl Marşı'nın önü Çanakkale'de yazılmıştır. "Bir hilal uğruna ya Rab ne güçneşler batıyor" diye orada yazılmıştır. **Esat Bütün**

* İstiklâl Marşı, sıradan bir beste değildir, sıradan bir marş değildir. İstiklâl Marşı, günümüz şartları da dahil olmak üzere, bugünümüzü ve geleceğimizi kucaklayan bir uzlaşma metnidir. İstiklâl Marşımızın her kelimesi, her beyti ayrı ayrı ele alındığında, bugün, aramıza sokulmaya çalışılan Türk-Kürt; Alevî-Sunnî; laik-antilaik gibi bir sürü ayrımcılığın panzehiri olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz. Bu anlamda, İstiklâl Marşımız, bir toplumsal uzlaşma metnidir. Yine İstiklâl Marşımız, antiemperyalist mücadele anlayışının zirvesidir. Milletlerin esir edildiği, sömürgeciliğin had safhaya geldiği bir dönemde, İstiklâl Marşımız, mazlum milletlerin kurtuluş türküsü olmuştur. İstiklâl Marşımızın en önemli özelliklerinden birisi, milletimizin dinî ve millî bütün değerlerinin temsilcisi olmasıdır. **Mehmet Ekici**

Kaynakça

Ansiklopediler

- Yakın Tarih Ansiklopedisi, Ahmet Kekeç, Erdal Şimşek, Kemal Güler, c.1 İstanbul (tarihsiz)
Yeni Türk Ansiklopedisi, c. 6 İstanbul 1985
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail kara c. 5 İstanbul 1982

Kitaplar

- Ayvazoğlu, Beşir: İstiklâl Marşı, Tarihi ve Mânâsı İstanbul 1986
Banarlı, Nihat Sami: Kültür Köprüsü, İstanbul 1985
Canım, Rıdvan- Çalık Etem: Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı, İstanbul 1985
Çantay, Hasan Basri: Âkifnâme, Mehmed Âkif, İstanbul 1966
Çağbayır, Yaşar: İstiklâl Marşı'nın Tahlili, Ankara 1988
Doğan, Mehmet: Camideki Şair, İstanbul 1989
Edib, Eşref: Mehmed Âkif Hayatı-Eserleri, İstanbul 1960
Enginün, İnci: Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul 1981
Erişirgil, Emin: İslâmcı Bir Şairin Romanı, Ankara 1986
Ersoy, Mehmet Âkif, Safahat, Hz. Ertuğrul Düzdağ, Ankara 1987
İz, Mahir: Yılların İzi, İstanbul 1975

- Kabaklı, Ahmet: Mehmet Âkif, İstanbul 1970
Karakoç, Sezai: Mehmet Âkif, İstanbul 1968
Kocakaplan, İsa: İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy, İstanbul 1999
Kutay, Cemal: Necit Çöllerinde Mehmet Âkif, İstanbul, 1963
Nalbantoğlu, Muhittin: İstiklâl Marşımızın Tarihi, İstanbul, 1964
Okay, Orhan: Mehmet Âkif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Ankara 1989
Şengüler, İsmail Hakkı: Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı, c.1-10, İstanbul 1992
Timurtaş, Faruk Kadri: Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz, İstanbul 1962
Topçu, Nurettin: Mehmet Âkif, İstanbul 1988
Üngör, Etem: Türk Marşları, 1966 Ankara

Dergiler

- Dolunay dergisi; sayı 3 Mart 1986
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi; Mehmet Âkif Ersoy özel sayısı 1986 sayı 1
Türk Edebiyatı; Mehmed Âkif Anıt Sayısı Aralık 1986 sayı 158
Türk Edebiyatı; Mehmet Âkif'in Hatırasına, Mart 1983
Yedi İklim Dergisi; Mehmet Âkif özel sayısı, Aralık-Ocak, 2000; sayı 117-118

